

**UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2022

Jáchym Srkal

**Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická**

Józef Poniatowski a jeho role v napoleonských válkách

**Bakalářská práce
2022**

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a přímení: **Jáchym Srkal**
Osobní číslo: **H19280**
Studijní program: **B7310 Filologie**
Studijní obory: **Historie (dvouoborové)**
Slavistická studia zemí Evropské unie (dvouoborové): Polština
Název tématu: **Józef Poniatowski a jeho role v napoleonských válkách**
Zadávající katedra: **Katedra literární kultury a slavistiky**

Zásady pro vypracování

Student/ka vypracuje studii o postavě Józefa Poniatowského. Vzhledem k nízké obeznámosti této postavy v českém prostředí, představí tuto osobnost, popíše hlavní životní zlomy a souvislosti výše jmenovaného a zdůrazní jeho spojitost s českým prostředím. Text práce se soustředí na Poniatowského roli během napoleonských válek a prostřednictvím této analýzy i na postavení Polska během sledovaného období.

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**
Seznam odborné literatury:

PONIATOWSKI, Józef. Korespondencya księcia Jósefa Poniatowskiego: z Francją. Poznań: Pozn. Tow. Przyjaciół Nauk, 1921-1929. 5 sv.

ŠURGOT, Michal. 1812 Do Moskvy: paměti Ernsta Baumbacha a dalších Württemberčanů. První vydání. [Tištín]: Michal Šurgot, 2019. 186 stran.

ŠURGOT, Michal. 1812: Z Moskvy a v zajetí: paměti Christopha von Yelina a dalších císařských. První vydání. [Česko]: Michal Šurgot, 2018. 152 stran.

BIELECKI, Robert. Książę Józef Poniatowski. Warszawa: Interpress, 1974. 256 s.

HERMANOWICZ, Jakub. Napoleon na ziemiach polskich: przewodnik historyczny. Wydanie pierwsze. Gdynia: Wydawnictwo Novae Res, [2017], ©2017. 106 stran.

KOŹMIŃSKI, Karol. Książę Józef Poniatowski: 1763-1813. Warszawa: Ministerstwo Obrony Narodowej, 1967. 183 s.

LECHARTIER, Georges. Manewr na Pułtusk: kampania jesienna w Polsce 1806 roku. Wydanie II. Oświęcim: NapoleonV, 2014. 298 stran

NAWROT, Dariusz. Litwa i Napoleon w 1812 roku. Wyd. 1. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2008. 792 s.

SKOWRONEK, Jerzy. Książę Józef Poniatowski. Wrocław: Zakł. Nar. im. Ossolińskich, 1984. 284 stran

Vedoucí bakalářské práce: **doc. Mgr. Michal Téra, Ph.D.**

Katedra literární kultury a slavistiky

Datum zadání práce:

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. listopadu 2022**

Doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.

děkan

L.S.

PhDr. Miroslav Kouba, Ph.D.

vedoucí katedry

Prohlášení

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 16. 11. 2022.

Jáchym Srkal

Poděkování

Rád bych zde poděkoval vedoucímu práce doc. Mgr. Michalu Térovi, Ph.D za věnovaný čas a důležité rady při psaní této práce. Dále bych chtěl poděkovat Mgr. Gabriele Maria Gańczarczyk, Ph.D. za konzultace při překladu.

Anotace

Název: Józef Poniatowski a jeho role v napoleonských válkách

Bakalářská práce se zabývá situací Polsko-litevské unie před a po trojím dělení Polska v 18. století a popisuje vznik Varšavského knížectví na pozadí napoleonských válek. Hlavní část práce je zaměřena na život knížete Józefa Antoni Poniatowského a život jeho rodiny. Popisuje jeho život od dětství po jeho službu v armádě až po jeho smrt roku 1813 v bitvě u Lipska.

Klíčová slova: dějiny Polska, dělení Polska, Kościuszkovo povstání, napoleonské války, Varšavské knížectví, Józef Antoni Poniatowski, Napoleon, rod Kinských.

Anotacja

Tytuł: Józef Poniatowski i jego rola w wojnach napoleońskich

Praca licencjacka opisuje sytuację w Rzeczpospolitej przed i po rozbiórce Polski w XVIII wieku oraz opisuje powstanie Księstwa Warszawskiego na tle wojen napoleońskich. Główna część pracy skupia się na życie księcia Józefa Poniatowskiego i życiu jego rodziny. Stanowi opis jego życie od dzieciństwa przez służbę w wojsku, aż do jego śmierci w 1813 roku w bitwie pod Lipskiem.

Słowa kluczowe: historia Polski, rozbiory Polski, powstanie kościuszkowskie, wojny napoleońskie, księstwo Warszawskie, Józef Antoni Poniatowski, Napoleon, ród Kinskih.

Annotation

Title: Józef Poniatowski and his role in the Napoleonic Wars.

This Bachelor thesis is following situation of Polish-Lithuanian Commonwealth before and after three partitions of Poland in 18th century and describes the foundation of duchy of Warsaw. The main part of the work is focused on life of Józef Antoni Poniatowski and on life of his family. Describes his life from childhood to his service in the army to his death in 1813 at the Battle of Leipzig.

Keywords: history of Poland, partitions of Poland, Kościuszko uprising, Napoleonic Wars, duchy of Warsaw, Józef Antoni Poniatowski, Napoleon, The House of Kinsky.

Obsah

Anotace	7
Obsah	8
Úvod	9
1. Situace v Polsku před napoleonskými válkami	11
2. Rodina knížete Poniatowského	18
3. Napoleonské války	23
4. Kníže Józef Poniatowski – život a smrt	33
4.1. Dětství a mládí	33
4.2. Služba v polské armádě před, během a po Kościuszkově povstání	34
4.3. Po zániku Rzeczpospolité	36
4.4. Varšavské knížectví	38
4.5. Ministrem války a vrchním velitelem armády	40
4.6. Válka roku 1809	45
4.7. V předvečer ruského tažení	48
4.8. Ruské tažení	51
4.9. Poslední boj	57
Závěr	61
Summary	63
Literatura	64

Úvod

Polsko-litevská unie byla od svého vzniku prosperující šlechtickou republikou. Toto pokrokové státní zřízení však postupem času začalo slábnout a začaly se projevovat nevýhody tohoto zřízení. Volbu krále, kterého volila šlechta, začaly postupně ovlivňovat cizí mocnosti.

V první kapitole jsem se snažil blíže přiblížit problémy polsko-litevského zřízení od 16. století, jelikož jejich důsledky ovlivnily nejen české prostředí, ale i to evropské, a to důrazně. Dále jsem se snažil přiblížit důvody, proč byla polsko-litevská unie třikrát během let 1772, 1793 a 1795 rozdělena a celý stát přestal úplně existovat.

V druhé kapitole přibližuji počátky a vzestup polského rodu Poniatowski. Ten se ze skromných začátků dostal na výsluní až během 17. století díky Stanislawu Poniatowskému, kde došlo k nejvýraznějšímu mocenskému vzestupu rodu, z kterého později vzešel i historicky poslední polský král před výše zmíněným rozdělením.

Dále se v kapitole snažím blíže přiblížit rodinu knížete Józefa Antoni Poniatowského. Jeho dědeček Stanislaw Poniatowski působil u dvora švédského krále jako výborný diplomat a vojevůdce. Se svoji manželkou měl celkem 8 dětí, mezi nimiž byl jak otec Józefa, tak jeho strýc Stanislaw, který se stal posledním polským králem.

Otec Józefa Andrzej zemřel mladý a tak jeho život tolik neovlivnil jako jeho královský strýc a jeho matka Maria Tereza Kinská. Józefův život je hlavně v jeho dětství silně ovlivněn českým prostředím, kde jako mladý s matkou často pobýval, převážně na panstvích patřící rodu Kinských. Zajímavé je, že ačkoliv byla Maria Tereza Kinská důležitou postavou jak v polském tak českém prostředí jakožto matka Józefa Antoni Poniatowského, moc prostoru se jí nevěnuje.

Poslední část kapitoly pojednává o strýci a králi Stanislavovi II. a jeho životě, který jako poslední polský král i přes veškerou snahu vymanit se z vlivu převážně carského Ruska nezabránil rozdělení, což mělo za následek zhoršení vztahů se svým synovcem.

Třetí kapitola pojednává o napoleonských válkách v Evropě. Na začátku jsem se snažil přiblížit dvě hlavní události, které jim předcházely – Velkou francouzskou revoluci a francouzské revoluční války.

V hlavní části potom obecně přibližuji vzestup Napoleona k moci a jednotlivá Napoleonova tažení během napoleonských válek od bitvy u Slavkova, přes ruské tažení, až po prohry u Lipska a Waterloo. Důležitým tématem byl také vznik a okolnosti vzniku Varšavského knížectví na území bývalé Rzeczpospolité.

Čtvrtá a poslední kapitola je věnována hlavnímu tématu a tím je život knížete Józefa Antoni Poniatowského. Postupně popisují jeho dětství a dospívání a jeho pobyty v Čechách a ve Vídni, vstup do rakouské armády a jeho první vojenské úspěchy a strasti.

Druhá podkapitola pojednává o životě mladého knížete a jeho účasti během povstání pod vedením Tadeusze Kościuszka. Po neúspěchu povstání se ve třetí podkapitole po zániku Rzeczpospolité vrací do Vídně, kde pobývá tři roky. Po vypuknutí revolučních válek ho vidina naděje na obnovení Polska opět zavede do Varšavy. Důležitým bodem pro polské dějiny i jeho život bylo Napoleonem vytvořené Varšavské knížectví – snažím se podrobněji přiblížit okolnosti jeho vzniku a roli knížete Józefa. Jeho úloha byla velmi důležitá, jako ministr války měl významný podíl na vytvoření polských sborů pod Napoleonovým vedením.

Následující dvě podkapitoly se zabývají kampaněmi v roce 1809 a ruské kampaně v roce 1812 převážně z pohledu Varšavského knížectví a z pohledu samotného Józefa jako vrchního velitele polské armády.

Poslední podkapitola líčí zánik Varšavského knížectví a poslední velké vojenské tažení v Německu, kde je Józef jmenován maršálem Francie do jeho smrti na pouhé 3 dny.

V této kapitole jsem hlavně čerpal z osobní korespondence knížete spolu s několika monografiemi. Osoba Józefa Poniatowského je důkladně představena v polském prostředí, ale v tom českém je tato zajímavá a důležitá postava střeoevropských dějin neprávem opomíjena a to i přesto, že má rodinné vazby i zde v Čechách. Z tohoto důvodu jsem si právě jeho vybral jako předmět mé bakalářské práce a rád bych ho přiblížil českému prostředí co možná nejlépe. Jsem přesvědčen, že toto téma je přínosem jak pro polské dějiny, tak i pro ty české.

1. Situace v Polsku před napoleonskými válkami

Polsko bylo od 16. století šlechtickou republikou, v níž sejm¹ volil svého krále z kandidátů významných evropských rodů usilujících o polskou korunu. V roce 1572 umírá na polském trůně Zikmund II. a s jeho smrtí vymírá po meči jagellonská dynastie. Senát po jeho smrti se ustanovuje volbou nového panovníka Polsko-litevské unie. Stát se stává obětí zájmů mocných šlechtických rodů a klik. Kandidáti na trůn jsou rakouský arcikníže Arnošt Habsburský², bratr francouzského krále Karla IX. a ruský car Ivan IV. Hrozný. Nárok na trůn si tedy činí i nepřátelé a dlouholetí protivníci polského státu. Králem je roku 1573 zvolen Jindřich z Valois. Šlechta si po jeho volbě nechá zajistit celou šíři svých politických práv, která jako podmínku volby a uznání ještě razantně rozšířila a doplnila o právě vzniklé rozhodovací procedury a tyto tzv. jindřichovské články (*artykuły henrykowskie, articuli Henriciana*) se pak staly jedním ze základních pilířů systému a musely být potvrzovány při každé volbě a korunovaci, přičemž byly dále doplňovány o volební kapitulace a smlouvy (*pacta conventa*) dalších zvolených králů.³ V polském prostředí existovalo pevné přesvědčení, že Rzeczpospolita vytvořila nejlepší politický řád na světě, když svým občanům poskytla větší svobodu a práva, než východní despotie moskevské nebo osmanské říše, ale také větší než západní absolutistické monarchie.⁴

Král Jindřich nebyl v Polsku šťastný ani spokojený, nelíbila se mu omezená moc i státní pokladna, ale ani samotná země. Proto roku 1574 po smrti svého bratra Karla IX. doslova prchá ze země a v roce 1575 je korunován francouzským králem. Polsko tak musí znovu volit nového krále. Tentokrát se svými kandidáty přišli mimo Svaté říše římské a Moskevské Rusi také Švédsko a Itálie, dále tu byl sedmihradský kníže Štěpán Báthory, podporovaný Tureckem. Tyto volby byly poznamenány, tak jako i několikrát v budoucnu, neshodami a vnitřními konflikty šlechty v otázce volby nového panovníka, a tak se stalo, že byl zvolen částí šlechty jak Maxmilián Habsburský, tak kníže Štěpán Báthory. Ten usedl na trůn v roce 1575 i díky sňatku s princeznou Annou Jagellonskou.⁵

V roce 1587 byli opět zvoleni dva kandidáti Zikmund III. Vasa a arcivévoda Maxmilián. Tentokrát došlo k ozbrojenému konfliktu, v němž Zikmund III. Vasa porazil v bitvě Maxmiliána a dokonce i arcivévodu zajal. Polsko-litevská unie prošla v polovině 17. století mnohými hlubokými krizemi, které měly demografický, ekonomický, politický a vojenský dopad. Četné krize vedly k prvnímu kolapsu země v roce 1655 a k následnému prvnímu pokusu o rozdělení Polska v prosinci

1 Dolní komora parlamentu, založen roku 1493.

2 Syn císaře, českého a uherského krále Maxmiliána II., při volbě ho zastupuje jako diplomat Vilém z Rožmberka.

3 Kolektiv autorů, *Dějiny Polska*, Praha: NLN, 2017, ISBN 978-80-7422-306-8, s. 234.

4 NOWAK, Andrzej, *Impérium a ti druzi – Rusko, Polsko a moderní dějiny východní Evropy*, Brno: CDK, 2010, ISBN 978-80-7325-222-9, s. 205.

5 Dcera Zikmunda I. Starého (vládne 1506-1548) a Bony Sforzy, poslední členka jagellonské dynastie.

1656.⁶ Roku 1697 byl do země, která byla zmítaná v 17. století válkami, povstáními a krizemi jak společenskými tak hospodářskými zvolen saský kurfiřt Fridrich August I., korunován jako August II. Touto korunovací se vytvořila personální unie mezi Rzeczpospolitou a Saskem. August II. Silný byl protestantem, kvůli korunovací však konvertoval ke katolicismu na rozdíl od své manželky, která se tak nikdy královnou nestala. Král dostal přídomek Silný s ohledem na svou fyzickou sílu. Lámal podkovy a také mnohá ženská srdce: jsou mu připisovány stovky milenek a nemanželských dětí.⁷ Byl velmi ambiciózní a po vzoru Ludvíka XIV. se snažil o snížení vlivu šlechty v zemi a posílení svého postavení v absolutistické monarchii, která se prosadila v Sasku, ovšem jeho polští poddaní své postavení bránili.

Na samém počátku 18. století je Polsko roku 1700 zataženo do třetí Severní války⁸ jako spojenec Ruska a cara Petra I. Velikého a Dánska proti Švédskému království podporovanému osmanskou říší a dále musí řešit občanskou válku na Litvě proti Sapiehům.⁹ Polsko chtělo ve válce získat Livonsko s Rigou, kde utrpělo porážku od švédských vojsk krále Karla XII. Tomu v té době bylo pouhých 18 let a jeho nástup na švédský trůn v pouhých 15 letech byl jeden z faktorů začátku války. Do léta 1703 ovládli Švédové Litvu, Varšavu, Poznaň i Krakov.¹⁰ Protikrálovská, nově utvořená varšavská konfederace šlechty vypověděla králi poslušnost a následujícího roku ho formálně sesadila z trůnu.¹¹ Švédská armáda svou přítomností na volebním sejmu u Varšavy zajistila, aby nevelké množství shromážděné šlechty formálně zvolilo novým panovníkem poznaňského vojvodu Stanislava Leszczyńskiego.¹²

Polsko bylo na straně Švédska do roku 1709, kdy švédský král utrpěl porážku od Petra I. Velikého u ukrajinské Poltavy, která znamená definitivní porážku švédského tažení. Touto událostí skončila švédská hegemonie ve střední Evropě a natrvalo ji nahradilo Rusko.¹³

Válka způsobila Polsku obrovské škody, často bylo bojištěm právě území Polsko-litevské unie. Doprovázely ji hladomory a epidemie, zvláště morová rána v letech 1709–1711.¹⁴ Po válce zase vstupuje do Polska saská armáda, což znamená velkou nelibost místní šlechty a obyvatelstva. Po tzv. němém sněmu roku 1717 získává carské Rusko vliv nad vnitřními záležitostmi Polska, také omezení stálé armády na pouhých 24 000 vojáků, což je jeden z důvodů proč později při dělení

⁶ „Rzeczpospolita Obojga Narodówprzeszła w połowie XVII stulecia głębokii wielostronny kryzys::demograficzny, gospodarczy, polityczny i military. Doprowadził on do rozpadu państwa w 1655 r., a następnie do próby jego podziału w grudniu 1656, określanej często jako próba pierwszego rozbioru Polski.“; viz OPALIŃSKI, Edward, *Kryzys, rozpad i odrodzenie Rzeczypospolitej w okresie II wojny północnej (1655 -1660)*, Kwartalnik Historyczny 2018, 2. číslo, s. 350. (překlad vlastní).

⁷ KOSMAN, Marcelli, *Dějiny Polska*, Praha: Karolinum, 2011, ISBN 978-80-246-1842-5, s. 171.

⁸ V letech 1700-1721, vítězí Rusko nad Švédskem a získává přístup k Baltskému moři

⁹ Knížecí rod litevského původu, ztrácí dominantní postavení po porážce v občanské válce v roce 1700.

¹⁰ *Dějiny Polska*, cit. d., s. 271.

¹¹ Tamtéž.

¹² Tamtéž.

¹³ KOSMAN, *Dějiny Polska*, cit. d., s. 174.

¹⁴ Tamtéž, s. 175.

země bylo Polsko prakticky bezmocné proti sousedním, stále sílícím sousedům Rakousku, Prusku a Rusku.

Po smrti Augusta II. Silného roku 1733 proběhlo hlasování o novém králi. Francie navrhla již dříve korunovaného krále Stanislava I. Leszczyńskiego. Ten byl v polských kruzích přijímán s velkými sympatiemi jako „*Piast*“, tedy jako domácí kandidát proti cizinci.¹⁵ „Cizincem“ byl chápán kandidát podporovaný Ruskem, portugalský princ Emanuel. Korunován byl Stanislav I. po smrti Augusta II. Silného za podpory Francie. Ovšem o necelý měsíc později byl za asistence ruských vojsk korunován syn zemřelého krále Fridrich August, podporovaný také Rakouskem, a usedl na trůn jako Augustus III.¹⁶ Stanislav I. opouští ihned Varšavu.

Za jeho vlády Polsko formálně neválčí, ovšem král jako saský kurfiřt vede válku na straně koalice¹⁷ Rakouska, Anglie, Nizozemska proti Prusku, jelikož Prusko obsadilo Slezsko patřící České koruně. Země se hospodářsky stabilizuje a těží z obchodu se Saskem.

Po Augustově smrti roku 1764 byl zvolen Ruskem za krále Stanislav II. August ze šlechtického rodu Poniatowských, bratr Andrzeje Poniatowského a strýc Jozefa Antoni Poniatowského. „*Volební úspěch a královský lesk jeho bratra dopadl i na Andrzeje. Na korunovačním Sejmu v prosinci 1764 získal on a jeho bratři od císařovny Marie Terezie dědičný titul knížat a záhy i titul českého knížete, který se přenesl na prvorozeného syna.*“¹⁸ Snaží se vymanit z vlivu Ruska a proruské šlechtické kliky, tzv. Familie.¹⁹ Během rusko-osmanské války prohlásí francouzský diplomat Etienne Choiseul rakouskému vyslanci v Paříži: „*Bylo by užitečné a k všeobecnému prospěchu, aby se jednou provždy skoncovalo s Polskem a aby se rakouský dvůr rozhodl využít kritické situace tohoto státu k obsazení jeho nejlepší části.*“²⁰ Polsko bylo jako Turecko stále častěji nazýváno *nemocným mužem* Evropy.²¹

Na konci 60. let 18. stol. dochází na území Polska k povstáním Barské konfederace²² a selskému povstání na Ukrajině. Dne 5. srpna 1772 byla v Petrohradě podepsána smlouva o prvním dělení polského území mezi Rusko, Rakousko a Prusko a roku 1773 byla dohoda ratifikována. Rakousko dohodou získalo část Malopolska a Podolí²³, Rusko získalo polocké a mstislavské vojvodství a Prusko královské Prusy, Varmijsko a Kujavsko.

¹⁵ Tamtéž, s. 177.

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ Během tzv. slezských válek v letech 1740–1741, 1744–1745 a také během Sedmileté války v letech 1756–1763.

¹⁸ „*Elekcynny sukces i królewski splendor brata spłynął także na Andrzeja. Na sejmie koronacyjnym w grudniu 1764 r. otrzymał wraz z braćmi dziedziczny tytuł książy, a wkrótce od cesarzowej Marii Teresy tytuł księcia czeskiego z przeniesieniem go na pierwotnego syna.*“; viz SKOWRONEK, Jerzy, *Książę Józef Poniatowski*, Wrocław: Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, 1984, ISBN 83-04-01542-0, s. 10. (Překlad vlastní)

¹⁹ Familia byla politickým uskupením šlechtického rodu Czartoryských, jednoho z předních rodů té doby v Polsko-litevské unii. Familia byla na straně Ruska.

²⁰ KOSMAN, *Dějiny Polska*, cit. d., s. 187.

²¹ Tamtéž.

²² Svaz polské šlechty, který vyvolal povstání na území Ukrajiny za účelem sesazení krále Stanislava II. Augusta

²³ Rakousko získává také část Červené Rusi s městem Lvov.

Žádná jiná událost v moderní době nevyvolala tak rozsáhlé trvalé změny na mapě Evropy jako rozkouskování Polského království, státu, který byl třetí co do velikosti na kontinentu po moskevské a osmanské říši, jehož rozloha se odhaduje na více než 800 000 km².²⁴ Dokonce jedna čtvrtina až jedna třetina obyvatel polsko-litevského státu se po prvním dělení ocitla mimo jeho hranice a byla konfrontována s odlišnými politickými, hospodářskými a právními podmínkami a přechodem k zřízení osvícenského absolutismu.²⁵ Během záboru předem dohodnutých území dochází k několika bitvám a obléháním. Šlechta vedla mezi sebou ostré spory, místo aby se spojila a efektivně se bránila.

Po prvním dělení Polska se v stavovské společnosti vytratila iluze a víra v to, že životnost Rzeczpospolité je v zájmu sousedních velmocí. Panovalo přesvědčení, že se Polsko nemusí obávat ozbrojené agrese a anexí, pokud samo neohrožuje své sousedy a neusiluje o jejich území.²⁶ Společnost a šlechtická elita poznaly, že se musí jako důsledek těchto událostí reformovat a to v oblastech politiky, hospodářského rozvoje a modernizace, výchově k vlastenectví a posílením armády k obranyschopnosti země.

Ve státě proběhla řada důležitých reforem schválených na velkém sněmu. Sněm zasedá i po podepsání dohody o dělení Polska. Pokračoval dál v jednání o otázkách spojených s reformami teritoriálně okleštěného státu. V roce 1775 ustanovil Stálou radu, složenou z 36 členů parlamentu, z toho poloviny senátorů a poloviny šlechty, kteří měli být po dvou letech obměňováni.²⁷ Rada zastávala moc výkonnou, předkládala králi návrhy kandidátů na ministerstva – zahraničních věcí, vnitra, financí, spravedlnosti a vojenství. Zasedáním předsedal král. Později během reforem zakládá sněm ministerstvo šesté – Komisi národního vzdělávání (*Komisja Edukacji Narodowej*). Ta užívá majetku zrušeného jezuitského řádu²⁸ a má tak dost prostředků na svůj provoz a rozvoj školství v zemi. Dochází k zalidňování velkých měst a to z důvodu nových pracovních příležitostí v nově zakládaných manufakturách. Reformní činnost Komise národního vzdělávání přinesla výsledky v podobě mladé generace absolventů, která vstupovala do veřejného života. Vytvořila silnou skupinu šlechtických vlastenců, kteří udržovali styky s pokrokovým měšťanstvem.²⁹

V roce 1788 se král Stanislav II. August setkává v Rusku s Kateřinou II. Doufá v určité úlevy pro polsko-litevský stát např. umírněné reformy státního zřízení, zvýšení počtu vojáků či posílení financí. Také hodlá carevnu poprosit o možnost svolat sněm, aby návrhy schválil. Později jedná také s císařem Josefem II., ale ani jedno jednání nepřineslo kýžený efekt. V reakci na

²⁴ Lord HOWARD, Robert, *The second partition of Poland: a study in diplomatic history*, Cambridge: Harvard University press, 1915, s. 4.

²⁵ *Dějiny Polska*, cit. d., s. 301.

²⁶ Tamtéž, s. 290.

²⁷ KOSMAN, *Dějiny Polska*, cit. d., s. 188.

²⁸ Řád byl roku 1773 na nátlak evropských panovníků zrušen papežem Klementem XIV. V nekatolických zemích jako v Rusku a Prusku však stále neoficiálně existoval.

²⁹ KOSMAN, *Dějiny Polska*, cit. d., s. 190.

neúspěch je svolán čtyřletý neboli velký sněm na den 6. října 1788. Situace vede sněm k přesvědčení, že se Polsko musí stát pro evropské mocnosti partnerem, s nímž se počítá. Díky vlně nadšení bylo po dvou týdnech jednání schváleno posílení armády na 100 000 mužů.³⁰

Král si je ovšem vědom, že k tomu se mu nedostává materiálního zabezpečení. Sněm se snaží zbavit krále a Stálé rady vojenského velení a doufá v pomoc Berlína a vkládá neopodstatněné naděje do Hohenzollernů³¹. Na pruském trůnu roku 1786 nahradil mrtvého Fridricha II. král Fridrich Vilém II. Prusko uzavírá roku 1790 „spojeneckou“ dohodu s Polskem a požaduje připojení Velkopolska a měst Gdaňsk a Toruň, přičemž nabízí Polsku pomoc při nároku na území Haliče, která je součástí habsburské monarchie. Rakousko a Rusko uzavírají roku 1791 mír s Tureckem. Prusko naprosto ignoruje „spojenectví“ s Polskem. Rusko po dojednání míru stahuje svou armádu z oblasti Černého moře a shromažďuje svou armádu na hranicích Polsko-litevské unie a carevna Kateřina II. hledá záminku k vojenské intervenci. Pod záminkou vojenské pomoci a zaručení svobody Rusko vstupuje s armádou na území Polska.

Vychází také ústava a to 3. května 1791. *„Slavné dílo je dokonáno, reformní síly polsko-litevského sejmu si ve spolupráci s panovníkem udělily ‚vládní ústavu‘. Rzeczpospolita se přeměňuje v moderní stát, jehož nový systém mu dává existenční oprávnění a sílu, aniž by rezignoval na ‚pozitivní‘ hodnoty šlechticko-republikánské tradice.“*³² Nejdůležitější body ústavy: Trůn má po smrti Stanislava Augusta II. dědičně přejít na saskou dynastii. Byl zřízen nejvyšší výkonný státní orgán (Stráž zákonů) – zasedá zde pět panovníkem jmenovaných ministrů, primas a maršálek sněmu³³. Definitivní text ústavy byl vypracován jako výsledek kompromisu mezi republikánským a monarchisticko-konstitučním programem.³⁴ Přijetí ústavy vyvolalo kladné ohlasy mezi obyvatelstvem a podpora krále nebyla nikdy větší.

Polsku zůstalo sotva 212 000 km² s necelými 4 miliony obyvatel. Byla to jen část původního území středověkého státu.³⁵ Kateřina II. chce, aby Polsko bylo nárazníkovým státem podřízeným Rusku. Takže roku 1793 je Polsko rozděleno podruhé. Na druhém dělení se nepodílí Rakousko, i když neztrácelo zájem o polská území, Rusko získává běloruská území, která nebyla příliš zalidněná a Prusku připadá Velkopolsko a města Gdaňsk a Toruň³⁶ na severu země.

Lidé si uvědomili, že Polsku hrozí úplná likvidace politické samostatnosti, a proto se v emigraci zrodil plán ozbrojeného povstání ve spojení s revoluční Francií, do čela se měl postavit

³⁰ KOSMAN, *Dějiny Polska*, cit. d., s. 193.

³¹ Mocný německý rod pocházející z oblasti Švábska. Hohenzollernové hrají velkou roli v evropské politice hlavně po mocenském vzestupu Pruska a jsou jedním z nejmocnějších rodů Evropy.

³² *Dějiny Polska*, cit. d., s. 280.

³³ Předseda polského sejmu.

³⁴ KOSMAN, *Dějiny Polska*, cit. d., s. 195.

³⁵ Tamtéž, s. 198.

³⁶ Tato města byla již dříve v rukou Němců, a to ve středověku, kdy je ovládl Řád německých rytířů.

Tadeusz Kościuszko.³⁷ 7. května vydal Kościuszko „*Manifest Polaniec*“ osvobozující rolnictvo jako celek od nevolnictví, snižující jeho dávky na polovinu a slibující pomoc povstalecké vlády proti vlastníkům půdy.³⁸ Toto prohlášení vyvolalo nelibost u velké části šlechty a mělo velký negativní vliv a dopad na průběh povstání. Povstání se tak nestává celonárodní, ale jen lokální. „*Všichni muži od 18 do 28 let bez ohledu na hodnost měli být odvedeni. Tato forma řízení byla přijata ve všech městech a provinciích, kam se povstání rozšířilo.*“³⁹ Roku 1794 Kościuszko poráží ruskou armádu u vesnice Raclawice. Později obsazuje dokonce Vilno a Varšavu. V květnu Prusové překračují hranice Polska a obsazují Krakov. Dokazují, že Polsko pro ně nikdy spojencem nebylo. Z Wawelu dokonce ukradli polské korunovační klenoty. Poté se bojů účastní také Rakousko. Kościuszko je i po počátečních úspěších poražen a dokonce zajat ruskou armádou. Varšava je dobytá za krvavého povraždění části místního civilního obyvatelstva. Vraždění má sloužit jako exemplární příklad, aby byla zachována poslušnost vůči okupujícímu Rusku. Následujícího roku se uskutečnilo třetí a poslední dělení Polska. Rakousko získává Krakov, Rusko zbytek Livonska a Litvy a Prusko získává Varšavu. Samotný král Stanislav II. August formálně abdikuje 25. listopadu 1795.

Po posledním dělení se politické naděje vůdců závěrečných bojů za nezávislost unie upnuly k revoluční a později napoleonské Francii.⁴⁰ Později během napoleonských válek Józef Antoni Poniatowski dokonce píše císaři Napoleonovi, že koalice čerpala sílu z rozpadu Rzeczpospolity a je potřeba vyhlásit nezávislost Polska a obnovit polskou ústavu z 3. května 1791.⁴¹

V důsledku tří dělení se v ruském záboru ocitlo 62% polského území a téměř polovina obyvatelstva, Rakousko si přisvojilo jen 18% státu, ale 32% obyvatelstva a jednalo se o oblasti s půdou nejvyšší jakosti. Prusko obsadilo relativně málo: 20% plochy a 23% obyvatelstva, jednalo se však o tradiční polská území (města Varšava, Gdaňsk).⁴²

V pruském záboru začíná germanizace obyvatelstva, majetek duchovenstva je zabaven a šlechta je nucena své statky prodat. Situace byla i po dobytí Polska vyhrocená. Rusko se s Rakouskem připravovalo na válku s Pruskem kvůli sporům v nově vytvořených společných hranic. Roku 1797 byla uzavřena definitivní dohoda o podobě hranic. Poláci jsou postupně nahrazováni na důležitých postech, jen v litevských zemích, kde byla země rozdělena na gubernia⁴³, se po nějakou

³⁷ KOSMAN, *Dějiny Polska*, cit. d., s. 199.

³⁸ „*On 7th may Kościuszko's issued the "Manifesto of Polaniec, freeing the peasantry as a whole from servitude, halving their dues, and promising to help of the insurrectionary authorities againts the wrath of the landowners.*“; viz DAVIES, Norman, *God's Playground a history of Poland: Volume 1: The Origins to 1795*, Oxford, Oxford University Press, 2005, ISBN10 – 0199253390, s. 448-449.

³⁹ „*All men from 18 to 28 regardless of rank were to be conscripted. This form of proceeding was adopted in all the cities and provinces to which the insurrection spread.*“; tamtéž, s. 445 (překlad vlastní), originální text

⁴⁰ Nowak, *Impérium a ti druzí*, cit. d., s. 210.

⁴¹ „*List do Napoleona, Warszawa, 5 stycznia 1807.*“; in: *Korespondencja księcia Józefa Poniatowskiego z Francją I. 1807-1808*, Poznań, 1921, s. 1;

⁴² KOSMAN, *Dějiny Polska*, cit. d., s. 203–204.

⁴³ Gubernie byla administrativně-územní jednotka Ruského impéria. Zavedena byla carem Petrem I. Velikým v roce 1708. Gubernie se vyznačovala nulovou autonomií.

dobu udržela Nejvyšší litevská rada v Grodně. Území ovládané Prusy bylo rozděleno na provincie (Západní, Východní, Jižní Prusy + část území bylo připojeno k Slezsku). Tato území byla rozdělena dále na departmenty s velkými městy jako jejich centrum (např. Varšava, Poznaň). Rakouský zábor se skládal z území anektovaných v roce 1772, jež podléhala reformám zavedených v habsburské monarchii až za Josefa II. Provincie byla nazvána „Královstvím Haliče a Vladiměře s osvětimským a zátorským knížectvím“ a její správa měla výlučně německý charakter.⁴⁴ Reformy zruší část klášterů, zvyšují se daně, probíhá jako v pruském záboru tvrdá germanizace. Moc šlechty je omezena, jen v ruském záboru byla šlechta a aristokracie nejméně perzekuována. Habsburská monarchie odvádí rekruty z polských zemí do své armády. Města ztrácejí samosprávu, upadají manufaktury, banky. Mocnosti počítají s tím, že uskutečňováním reformy na venkově získají na svou stranu rolníky a vytvoří propast mezi nimi a vlastenecky smýšlející částí zemanstva.⁴⁵ Dochází k emigracím, často do Francie.

Období dlouhého 19. století je vnímáno v polské paměti jako obdobím národní nesvobody, nepřítomnosti Polska na politické mapě Evropy a ohrožení národní existence, zároveň ale jako doba, kdy jako pověstný fénix z popela vstal nový, moderní polský národ, kdy byly položeny základy budoucí obnově polské státnosti a celé novodobé polské společnosti i kultuře.⁴⁶

Již od 18. století dochází k určitým změnám v zemědělské produkci, Polsko již není vystaveno tak velikým hladomorům a neúrodě jako dříve. S devatenáctým stoletím přichází nejen do Polska ke zlepšení zdravotní kondice a hygienických návyků. To má za příčinu prodlužování průměrného věku obyvatelstva.

Podle nejnovějších odhadů žilo na území někdejší polsko-litevské Rzeczpospolité (v rozsahu z doby před rokem 1772) na 12 milionů obyvatel. Do poloviny 19. století se tento počet zvýšil o třetinu na 16 milionů, před první světovou válkou až na 30 milionů.⁴⁷ Moderní měšťanstvo se v polských zemích vytvářelo jen pozvolna, s velkými regionálními rozdíly a dlouhou dobu v omezeném počtu.⁴⁸ I tato skutečnost umožnila šlechtě a inteligenci šlechtického původu hrát spolurozhodující úlohu v národním hnutí.⁴⁹

V záborových mocnostech nastupují na trůn noví panovníci, kteří povedou své země do napoleonských válek v letech 1803–1815. František II. nastupuje na císařský trůn v roce 1792. Fridrich Vilém III. jako pruský král v roce 1797 a ruský car Alexandr I. v roce 1801.

⁴⁴ KOSMAN, *Dějiny Polska*, cit. d., s. 205.

⁴⁵ Tamtéž, s. 207.

⁴⁶ *Dějiny Polska*, cit. d., s. 311.

⁴⁷ Tamtéž, s. 320.

⁴⁸ Tamtéž, s. 322.

⁴⁹ Tamtéž.

2. Rodina knížete Poniatowského

Původ rodu Poniatowských není zcela jednoznačný. Dle polské historiografie je možné, že kořeny rodu sahají až do 10. století. Rod *Ciołków* se dostal do Polska z Itálie a to v osobě Roberta, arcibiskupa hnězdenského a jeho bratra Paulina. Již ve starověkém Římě existoval rod Vitteliů – později Torellů, (Ciołek latinsky vitelus, italsky torelli).⁵⁰ Druhá teorie tvrdí, že rod je místního původu z okolí obce Poniatowa, která leží 40 km západně od města Lublin a kde měla rodina majetek. Rod *Ciołków* zahrnoval celkem asi 28 šlechtických rodin, ze kterých se do popředí dostávala rodina Poniatowských zakládáním nových osad zejména v Podlasí a na území dnešní Ukrajiny.

Stanislaw Poniatowski, narozen roku 1676 jako druhý syn Franciszka Ciołka z Poniatowej byl jednou z nejvýznamnějších postav rodu Poniatowských. Zároveň to byl Józefův dědeček a nejvíce se zasloužil o mocenský vzestup a zvýšení prestiže svého rodu. Působil v rakouské císařské armádě. Tehdy patřila rakouská armáda během celého 18. století k nejlepším v Evropě a časté války⁵¹, které vedla habsburská monarchie, vytvářely skvělé karierní příležitosti.⁵² Na straně monarchie bojoval proti Osmanské říši ve Velké turecké válce (1683–1699). Sloužil v ní jako pobočník Michała Franciszka Sapieha.⁵³ Roku 1697 se účastnil vítězné rozhodující bitvy u Zenty pod vedením Evžena Savojského. Po podepsání Karlovického míru v roce 1699 se 24letý Stanislaw vrací do Polsko-litevské unie. Doma moc dlouho nepobyl, jelikož roku 1700 propuklo povstání rodu Sapiehů na území litevského velkoknížectví a Stanislaw se dle očekávání postavil na stranu Sapiehů. Po porážce v občanské válce utíká do Švédska, které tou dobou již válčí ve Velké severní válce proti Polsko-litevské unii a jejím spojencům. Švédský král Karel XII. byl natolik očarován jeho schopnostmi, že ze Stanislawu udělal svého osobního pobočníka. Král k němu přilnul natolik, že se stal jeho nerozlučným, důvěrným přítelem a společníkem v dobrých i zlých časech.⁵⁴ Projevil se jako výborný diplomat ve službách Karla XII. i Stanislaw Leszczyňského a mezi lety 1709–1713 vyjednával v Istanbulu vstup Osmanské říše do války proti Rusku. Jeho diplomatické cesty ho zavedou také do Pruska, Francie i Španělska. Po smrti krále Karla XII. roku 1718 se vrací do své vlasti, kde se mu dostane od krále Augusta II. toho nejvřelejšího přivítání, protože ho předcházela pověst velkého válečníka a diplomata.⁵⁵ Uzavírá mocný politický sňatek s princeznou Konstancí Czartoryjskou (1696–1759) v roce 1720 a tím pádem získává i značnou část peněz a majetku.

⁵⁰ BOLEŚCIC-KOZŁOWSKI, Aleksander, *Stanisław, Józef książę Poniatowski i ród jego : studjum historyczne*, Poznań: Wielkopolska Księgarnia Nakładowa K. Rzepeckiego, 1923, s. 5.

⁵¹ Válka o španělské dědictví – 1701 -1714, Válka o rakouské dědictví – 1740-1748, Sedmiletá válka – 1756-1763, Válka o dědictví bavorské – 1778-1779

⁵² SKOWRONEK, Jerzy, *Książę Józef Poniatowski*, Wrocław: Ossolineum, 1984, ISBN 83-04-01542-0, s. 7.

⁵³ Polsko – litevský magnát a šlechtic z rodu Sapiehů. Slouží v polsko – litevské armádě ve Velké turecké válce.

⁵⁴ „Odtąd był nieodstępny poufnym przyjacielem i towarzyszem tego króla w dobrych i złych losach.“, viz BOLEŚCIC-KOZŁOWSKI, *Józef książę Poniatowski i ród jego*, cit. d., s. 10.

⁵⁵ BOLEŚCIC-KOZŁOWSKI, *Józef książę Poniatowski i ród jego*, cit. d., s. 10.

Konstancie byla žena hrdé povahy s romantickou představivostí, která se doopravdy zamilovala do muže, který za své postavení vděčí svým mimořádným schopnostem.⁵⁶ Dle cestovatele Bernoulliho byla Konstancie jednou z nejinteligentnějších dam v Polsku, ale zároveň velmi ambiciózní a sobecká.⁵⁷ Po sňatku se Stanislawovi začínalo dostávat mnoha titulů – Lovčí Velkoknížectví litevského, generál-poručík královské gardy, velký litevský pokladník a mazovský vévoda.⁵⁸ V dalších letech je se svojí ženou jedním z předních představitelů a podporovatelů polské Familie. Při boji o trůn roku 1733 podporuje opět Stanislava Leszczyňského, který vydává řadu reforem s cílem stabilizovat zemi. Roku 1734 mění stranu a přidává se k podporovatelům Augusta III. Později v roce 1752 byl jmenován kastelánem krakovským (*kasztelan krakowski*). Umírá v srpnu roku 1762. Vychoval celkem 8 dětí, z toho 6 synů (Kazimierz, Franciszek, Aleksander, Stanisław, Andrzej a Michał) a 2 dcery Ludwiku a Izabellu.

Otcem knížete Józefa Poniatowského byl Andrzej, narozen roku 1734 v Gdaňsku. Narodil se v právě obléhaném městě ruskými a saskými vojsky, jelikož zde pobýval zvolený král August III.⁵⁹ Jako jeho otec si i on zvolil vojenskou kariéru a započal ji také v rakouské armádě královny Marie Terezie. Byl jmenován kapitánem pluku a účastnil se s ním sedmileté války (1756–1763). V době války pluk působí v Čechách a roku 1757 vede první větší bitvu u Prahy a následně se brání při pruském obležení Prahy, během níž je Andrzej také poprvé zraněn.⁶⁰ Rakouské armádě zde velí princ Karel Alexandr Lotrinský (1712–1780). V červenci rakouská armáda poráží pruskou posádku v Jablonném v Podještědí, kde se při útoku vyznamená Andrzej jako schopný generál, ale je těžce raněn.⁶¹ Roku 1760 se již zdravý Andrzej vrací do Vídně, kde si za ženu bere hraběnku Marii Terezu Kinskou (1740-1806).

První potvrzené zmínky o existenci rodu Kinských pocházejí již z 13. století. K mocenskému vzestupu dochází v průběhu 17. století během třicetileté války. Vilém Kinský (1574–1634), hlavní představitel rodu se účastní neúspěšného stavovského povstání v roce 1620. Po porážce je pronásledován jen krátce, jelikož kvůli jeho kontaktům a diplomatickým schopnostem si jeho pomoc vyžádal sám Albrecht z Valdštejna a roku 1628 je Vilémovi vrácen veškerý majetek.⁶² Úspěšně spolupracuje s Albrechtem z Valdštejna až do února 1634, kdy je spolu s ním zavražděn v Chebu.

Otcem Marie Terezy byl Leopold Ferdinand Kinský (1713–1760). Marie Tereza patřila jako její otec do chlumecké větve rodu, jejímž zakladatelem byl její děd František Ferdinand Kinský

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ Łowczy Wielkiego Księstwa litewskiego, general-lejtnanitem gwardji królewskiej, Podskarbi wielki litewski, wojewoda mazowiecki.

⁵⁹ KOSMAN, *Dějiny Polska*, cit. d., s. 177.

⁶⁰ BOLEŚCIC-KOZŁOWSKI, *Józef książę Poniatowski i ród jego*, cit. d., s. 15.

⁶¹ STELLNER, František, *Sedmiletá válka v Evropě*, Praha, 2007, ISBN 978-80-7277-354-1, s. 129.

⁶² JUŘÍK, Pavel, *Kinští – Bůh, čest, vlast*, Praha: Universum, 2019, ISBN 978-80-242-6220-8, s. 26.

(1678–1741), který zastával od roku 1723 úřad nejvyššího kancléře Království českého. Ve stejném roce dostavěl své nové reprezentativní sídlo a to lovecký zámek zvaný Karlova koruna nedaleko Chlumce nad Cidlinou. Architektem byl věhlasný Jan Blažej Santini-Aichel, avšak po jeho smrti v roce 1723 zámek dokončil jeho blízký spolupracovník František Maxmilián Kaňka.⁶³ Celý zámek je potom vystavěn ve stylu barokní gotiky a dokazuje architektonické schopnosti Santiniho-Aichela.

Zámek navštívila dokonce i Marie Terezie v roce 1743. V zápisu městečka Chlumce nad Cidlinou se o návštěvě dochovala zpráva: „*L, 1743 přijela dne 10. června ke čtvrté hodině s poledne zrovna po Turovsku na nový zámek císařovna a královna Marie Terezie s chotěm svým Františkem Štěpánem z Lothringů a se svými dvorními úředníky a dámami k návštěvě hr. Leopolda Ferdinanda a jeho rodiny, přijela šťastně s mnohou a velikou střelbou a přivítáním velikého počtu duchovenstva, v kterém p. biskup královehradecký první býti ráčil, a nesčíslném počtu městského, odjinud i domácího lidu.*“⁶⁴

Hrabě Leopold Ferdinand i celá jeho rodina včetně dcery Marie Terezy se těšili velké úctě a milosti Její výsosti. Díky tomu se po svatbě Andrzej stal významnou postavou na habsburském dvoře.⁶⁵ Po konci Sedmileté války roku 1763 se v roce 1764 vrací i s manželkou do Polska, kde po smrti Augusta III. podpořil svého bratra Stanislava II. při volbě sejmu jako nového krále Polsko-litevské unie. Po jeho zvolení získává dědičný titul knížete a o rok později za své služby získá český knížecí titul i od Marie Terezie. Dlouho si titulů ovšem neužil, protože již v roce 1773 umírá ve svých 37 letech na zápal plic ve Vídni, kde je v katedrále sv. Štěpána také pochován.⁶⁶ Zůstal po něm syn Józef Antoni Poniatowský a dcera Maria Teresa Poniatowská.

Nejvýznamnějším příbuzným Józefa byl jeho strýc Stanislav II. Narodil se svému otci Stanislavovi roku 1732 a v jeho žilách tedy jako jeho sourozencům kolovala krev dvou významných rodů polské aristokracie. Otec z rodu Poniatowski a matka Konstancja Czartoryjská. Vyrůstá ve městě Gdaňsk, kde je v mládí unesen politickými protivníky svého otce, ale je rodičům později vrácen a následně pobývá ve Varšavě. V 50. letech jako diplomat navštíví Berlín, kde se seznámí s britským diplomatem Charlesem Hanbury Williamsem a stanou se z nich přátelé. Williams Stanislava seznámí v roce 1755 s budoucí ruskou carevnou Kateřinou a dle některých měli tyto dva mezi sebou milostný poměr. Tak či onak se mu tento románek a vztah s Kateřinou vyplatí a dopomůže mu k polské koruně.

V roce 1764 je za poněkud bouřlivých okolností zvolen králem. Rod Poniatowski, o kterém před dvěma generacemi nikdo neslyšel, se stal nejvýznamnějším rodem v zemi.⁶⁷ Po boku krále měli nejprve neomezený vliv Czartoryští spolu s ruským vyslancem z Petrohradu, což vedlo krále

⁶³ KOTRBA, Viktor, *Česká barokní gotika*, Praha: Academia, 1976, s. 87.

⁶⁴ JUŘÍK, Kinští – Bůh, čest, vlast, cit. d., s. 42.

⁶⁵ BOLEŚCIC-KOZŁOWSKI, *Józef książe Poniatowski iród jego*, cit. d., s. 16.

⁶⁶ SKOWRONEK, *Książę Józef Poniatowski*, cit. d., s. 11.

⁶⁷ BIELECKI, Robert, *Książę Józef Poniatowski*, Varšava: Interpress, 1974, s. 5

Stanislava II. Augusta k tomu, aby v prvních letech svého panování se snažil vymanit z vlivu vyslance či Czartoryjské Familie, která ho vynesla k moci.⁶⁸ Nový panovník se snažil zavést několik nových reforem státu, což se neshodovalo s politikou a záměry Ruska na území Rzeczpospolité. V pozadí těchto reforem byl také rozchod s tíživou sarmatskou tradicí.⁶⁹ Za tímto účelem vznikla Rytířská škola, za kterou stál kníže Adam Kazimierz Czartoryski, která měla převychovat šlechtické syny v moderní patriotickou elitu v oblasti politické, správní, vojenské i ekonomické.⁷⁰

Během války Barské konfederace byl král svými odpůrci unesen, ale po několika hodinách byl propuštěn. Po úspěšné misi ruského velvyslance Nikolaje Repnina je Polsko roku 1772 poprvé děleno a deklaraci o dělení podepsal sám Stanislav II. August. V následujících letech král spolu se šlechtou reformuje stát a velmi úzce spolupracuje s rodem Czartoryjských, jelikož válka Barské konfederace je opět spojí. Králova moc je ovšem omezena vznikem Stálé rady, kde panovník vystupuje jen jako „první mezi rovnými“ z 36 členů.⁷¹ Stanislav klade důraz i na kulturní rozvoj Rzeczpospolité a nechává vystavět okázalou knihovnu, klade důraz na vzdělání v oblasti národních dějin a významných lidí či za jeho vlády zažívá zlaté časy varšavský tisk. Vychází zde *Kurier Warszawski*, *Monitor*, *Pamiętnik Historyczny i Polityczny* a další.

Po vpádu ruských vojsk na území Polska v roce 1792 byl král nejprve na straně velitelů Tadeusze Kościuszka a jeho synovce Józefa Antoniho. Ti zaznamenávají s mnohem méně početnou armádou v počátcích války úspěchy (vyhrané bitvy u Zieleńců a u Dubienky). Rusko díky početní převaze krátkou válku vyhraje a král je nucen se přidat na jeho stranu. Po druhém dělení Polska odcházejí oba dva vojevůdci roku 1793 do emigrace. V roce 1794 vypukne Kościuszkovo povstání. Tadeusz Kościuszko (1746–1817) jako další prošel ve Varšavě Rytířskou školou pro kadety a byl to veterán americké války za nezávislost.

Povstání se také účastní i králův synovec Józef a z jejich korespondence vyplývá, že jejich vzájemný vztah ovlivnila Stanislavova změna stran. Král píše, že uzavřel dohodu s císařovnou a nikoliv s emigranty.⁷² Po neúspěšném povstání marně Józefa prosí, aby na své postavení v polské armádě nerezignoval, jelikož prohlásil, že armáda bez Józefa a Kościuszka bude jen „*martwym ciałem*“ (mrtvým tělem).⁷³ Vojenská čest a jeho přesvědčení to knížeti Józefovi dle jeho slov nedovolí a nadobro tak tyto dva rozdělí.⁷⁴

⁶⁸ KOSMAN, *Dějiny Polska*, cit. d., s. 185.

⁶⁹ Sarmatismus byl polský a litevský kulturní směr, který byl založen na tom, že polská šlechta pochází od starověkého národa Sarmatů a projevoval se ve společenském chování, módě, svátostech či běžném rodinném životě.

⁷⁰ *Dějiny Polska*, cit. d., s. 286.

⁷¹ Tamtéž, s. 291.

⁷² Dembiński, Bronisław, *Stanisław August i książę Józef Poniatowski w świetle własnej korespondencji*, Wydawnictwo towarzystwa dla popierania nauki polskiej we Lwowie, 1904, s. 13.

⁷³ Tamtéž, s. 14.

⁷⁴ Tamtéž.

Polsko přestává v roce 1795 existovat. O rok později umírá císařovna Kateřina II. velká a na trůn nastupuje její syn Pavel I. Stanislav stále podporuje své bývalé spojence a reprezentuje Polsko na carském dvoře v Petrohradu. Stanislav II. August, poslední polský král, umírá v roce 1798. Během svého života se nikdy neoženil.

3. Napoleonské války

Napoleonské války navazují na dvě významné události konce 18. a začátku 19. století. Jsou hluboce ovlivněny Velkou francouzskou revolucí a francouzskými revolučními válkami. Velká francouzská revoluce začala roku 1789. Dochází k ní kvůli nespokojenosti obyvatel, předešlému hladomoru z roku 1786 či osvícenským myšlenkám. Revoluce se snaží změnit obecné uspořádání společnosti, jelikož hospodářský feudální systém v zemi je již zastaralý (nerovnoměrné daňové zatížení). Chudí venkované jsou daněmi nejvíce zatíženi a na druhou stranu šlechta vlastní 1/3 zemědělské půdy a nemusí téměř platit daně.⁷⁵ V důsledku nálady ve společnosti a vzrůstajícímu napětí svolává král Ludvík XVI. (1754–1793) generální stavy. Při zasedání měl třetí stav tolik členů, jako aristokracie a šlechta dohromady, ale hlasovací systém byl takový, že každý stav měl jeden hlas, takže na počtu zástupců nezáleželo. Třetí stav žádá změnu ústavy a omezení moci privilegovaných. Mezi šlechtici představovali pokrokáři, jakým byl například hrdina americké války La Fayette (1757–1834)⁷⁶, liberální menšinu čelící konzervativním velkostatkářům a kýžené změny neprošly.⁷⁷ Třetí stav se ovšem samovolně prohlásil Národním shromážděním a odmítl rozpustit své zasedání v královské míčovně. Po rostoucím napětí mezi obyvatelstvem je 14. července 1789 dobytá bývalá věznice v Bastille a tento čin se stal symbolem revoluce. Král Ludvík XVI. přichází krátce po začátku revoluce o kontrolu Paříže. Již v srpnu je zrušen feudalismus a prohlášena *Deklarace práv člověka a občana* (na vypracování se podílí výše zmíněný markýz de La Fayette spolu s Thomasem Jeffersonem.). V roce 1790 Národní shromáždění vypracovalo ústavu. Revoluce se opírala o prostý lid, ale ústava byla buržoazní, jelikož všeobecné právo volit měli pouze jen aktivní občané (daňoví poplatníci).⁷⁸ Utváří se mnoho politicko-vojenských klubů v čele s jakobíny, mezi jejich přední představitelé patřili Honoré Gabriel Riqueti de Mirabeau a Maximilien Robespierre a dále kordeliéři v čele s Dantonem a Jeanem Paulem Maratem. Roku 1792 je vyhlášena Francouzská republika a vládu převzal Národní konvent po zatčení a sesazení Ludvíka XVI. Následně je v roce 1793 spolu s manželkou Marií Antoinettou popraven. Po dvou letech jakobínského teroru příznačném masovými popravami zemi vede vláda pětičlenného Direktorია. Tato nestabilní situace napomůže roku 1799 Napoleonovi Bonapartemu k moci.

Francouzské revoluční války probíhali mezi lety 1792–1802 a byli jistou předehrou samotných válek napoleonských. Války se vedly za účelem zmaření pokusů Francie stát se hegemonem na starém kontinentě.⁷⁹ Státy jednotlivých koalic ovšem krom nastolení rovnováhy sil

⁷⁵ DUBY, Georges, *Dějiny Francie – od počátků po současnost*, Praha: Karolinum, 2003, ISBN 80-7184-514-0, s. 402.

⁷⁶ Markýz de La Fayette byl osvícenský šlechtic a generál, během americké války za nezávislost se spřátelil s Georgem Washingtonem a spolupracoval jako poslanec republiky s Thomasem Jeffersonem, tehdy vyslancem ve Francii. Jako kritik jakobínského teroru uprchl a následně byl vězněn v Rakousku, odkud ho osvobodil Napoleon.

⁷⁷ RAPPORT, Michael, *Evropa devatenáctého století*, Praha: Vyšehrad, 2011, ISBN 978-80-7429-061-9, s. 24.

⁷⁸ MAUROIS, André, *Dějiny Francie*, Praha: NLN, 1994, ISBN 80-7106-098-4, s. 245.

⁷⁹ RAPPORT, *Evropa devatenáctého století*, cit d., s. 44.

dle vzoru z 18. století sledovali i vlastní cíle a to vlastní územní zisky i na úkor svých spojenců.⁸⁰ Tato skutečnost a nejednotnost koaličních zemí dávala už tak mocné Francii výhodu.

Roku 1792 vyhlásila revoluční Francie válku habsburské monarchii. Na stranu Habsburků se postavilo Prusko, Velká Británie či bourbonské Španělsko. Tak vznikla první protifrancouzská koalice. Po počátečních úspěších koalice je Prusko poraženo v bitvě u Valmy v roce 1792. O rok později Velká Británie obsadí francouzský přístav Toulon a následuje obléhání, kde se jako schopný velitel projeví mladý Napoleon a vyslouží si povýšení do hodnosti generála. Fronta se přesune do Itálie, jelikož Piemont se připojí ke koalici. Vítězné tažení Napoleona napříč Itálií mezi lety 1796–1797 zapříčiní vítězství v téhle válce a územní zisky (Rakouské Nizozemí a část Porýní). Po egyptské expedici mezi lety 1798–1799 se Napoleon vrací do Francie, kde se stává prvním konzulem a fakticky již Francii sám vládne.

Válka druhé koalice (1799-1802) byla vedena Ruskem, Rakouskem a Velkou Británií proti Francii a jejím nově utvořeným satelitním státům na nově dobytých územích. Ruská armáda vedená generálem Suvurovem (1730–1800) vítězí v několika bitvách v Itálii. Napoleon, již konzulem, trval na své přítomnosti u armády, aby nikdo nezískal prestiž vítězství.⁸¹ Navíc Rusko po neshodách s Rakouskem odchází z koalice. V bitvě u Marenga v roce 1800 získává Napoleon jedno z rozhodujících vítězství, ovšem za cenu smrti generála Desaix.⁸² V roce 1802 je uzavřen mír a Francie anektuje Piemont. Janov se stává francouzským vazalem. Napoleonova popularita díky těmto vítězstvím stoupá a je schopen vítězstvími na bojištích sjednotit národ. Napoleon jako státník zakládá Francouzskou banku, zřizuje cla, staví silnice, vydává nový občanský zákoník a stabilizuje zemi.

Napoleonské války začaly roku 1803 a budou trvat až do roku 1815. Po vojenských úspěších na bojišti se Napoleon sám korunuje císařem Francie. Tím vzniká v roce 1804 první Francouzské císařství. V Miláně se ve stejném roce korunuje králem Itálie. Odpovědí na korunovaci bylo vytvoření již ryze protinapoleonské koalice, která byla tvořena Velkou Británií, Ruskem, Rakouskem, Švédskem a Neapolskem. Roku 1805 tedy začala válka, kde měla Francie na své straně i zkušené Poláky. První větší úspěchy si obě strany připsaly ve stejnou dobu. Britové vítězí v největší námořní bitvě napoleonských válek v bitvě u Trafalgaru⁸³ a zároveň francouzská *grande armée* poráží rakouskou armádu u Ulmu.⁸⁴ Napoleon postupuje dále směrem k Vídni, kterou roku 1805 okupuje a následně Vídeň padne, jelikož je generál Kutuzov po kapitulaci generála Macka u

⁸⁰ Tamtéž.

⁸¹ MAUROIS, *Dějiny Francie*, cit. d., s. 282.

⁸² Louis-Charles-Antoine Desaix (1768-1800) byl jako jeden z mála (např. s budoucím maršálem Jeanem Lannesem) opravdovým Napoleonovým přítelem.

⁸³ Admirál Nelson zde poráží spojenou francouzsko-španělskou flotilu a potvrdí dominanci královského námořnictva v Evropě. Admirál Nelson i přes vítězství v bitvě zahyne.

⁸⁴ RAPPORT, *Evropa devatenáctého století*, cit d., s. 48.

Ulmu nucen ustoupit. Napoleon si přeje rozhodující bitvu, ke které dojde 2. prosince 1805 u Slavkova poblíž Brna. Bitvy tří císařů, jak se dnes nazývá, se účastnili i samotný car Alexandr I. a císař František II. Bitvu ovládne Napoleon a je podepsán pro Rakousko potupný mír v Prešpurku. Francie získává od Rakouska Tyrolsko a Benátsko. Za Napoleonovým úspěchem stála výborně vycvičená armáda rozdělená do jednotlivých sborů. Každý sbor byl veden maršálem či generálem a skládal se z pěchoty dělostřelectva a jízdy.

1. *Sbor – maršál Bernadotte*

2. *Sbor – generál Marmont*

3. *Sbor – maršál Davout*

4. *Sbor – maršál Soult*

5. *Sbor – maršál Lannes*

6. *Sbor – maršál Ney*

7. *Sbor – maršál Augereau*

+ *Císařská garda maršála Bessiéra a Kavalerie maršála Murata* ⁸⁵

Tento systém poskytoval obrovskou výhodu, jelikož každý sbor se mohl pohybovat a bojovat samostatně a mnohem rychleji.

Po porážce Rakouska se císař František II. vzdává titulu římského císaře a ponechá si jen titul rakouského císaře jako František I. Zároveň s tím Napoleon v roce 1806 zakládá Rýnský spolek⁸⁶ a Svatá říše římská po více než 800 letech zaniká. Napoleon nyní dominoval v Evropě. Maršál Masséna⁸⁷ v roce 1806 vede vojsko do Neapolska a svrhává krále, který se spojil s nepřítelem a dosazuje na trůn Napoleonova bratra Josefa Bonaparta.⁸⁸

Ve válce s Francií zůstala jen Velká Británie a Rusko, ovšem ne na dlouho. Prusko, cítící se ohrožené Francií, se v roce 1806 přidá do koalice, již čtvrté. Prusko se nicméně ocitlo osamocené (ruské vojsko se stáhlo na své území), vnitřně oslabené a finančně na pomezí krachu.⁸⁹ Nicméně Prusko udeřilo jako první a obsazuje Sasko. Reakce Napoleona byla rychlá a roku 1806 vpochoduje do Saska. Po překročení Durynského lesa a pár šarvátkách svedených I. sborem maršála Bernadotta se u městečka Saalfeld postaví Napoleonovi armáda pruského prince Louise Ferdinanda.⁹⁰ Bitva to

⁸⁵ KOVAŘÍK, *Napoleon II – císař Francouzů (1804-1821)*, Třebíč, Akcent, 2018, ISBN 978-80-7497-230-0, s. 42.

⁸⁶ V Rýnském spolku němečtí panovníci zakládají konfederaci pod vedením Napoleona. Jsou nuceni podporovat Francii při válečných tažení, ale někteří získávají královské tituly, územní zisky na úkor menších států či později Pruska a plnou suverenitu.

⁸⁷ Masséna jako jeden z mála maršálů velel armádě zcela samostatně, což svědčí o jeho schopnostech a důvěře Napoleona. Bojuje v Itálii a později ve Španělsku kde se mu ovšem přestane dařit a je odvolán. Pravděpodobně na to mělo vliv i zranění, které utrpěl roku 1808 při honu.

⁸⁸ Králem je jen do roku 1808, kdy je nahrazen maršálem Joachimem Muratem.

⁸⁹ KOSMAN, *Dějiny Polska*, cit. d., s. 208.

⁹⁰ KOVAŘÍK, *Napoleon II – císař Francouzů (1804-1821)*, cit. d., s. 104.

byla velmi krátká a francouzská armáda přesvědčivě zvítězí. Louis Ferdinand je zabit velitelem husarů Guindeyem.⁹¹

O tři dny později nalezne císař početnou pruskou armádu u Jeny a Napoleon v domnění, že se jedná o hlavní pruskou armádu, nařídí přesun k Jeně. Pruská armáda pod vedením knížete Hohenloha se početně nemohla rovnat té francouzské a Napoleon opět vítězí. To ještě netušil, že hlavní nepřítelova armáda se nacházela více severně u vsi Auerstedt, kde s ní bojoval sám maršál Davout. Pruská armáda byla vedena vévodou brunšvickým a byl u ní přítomen i král Fridrich Vilém III. I když byl Davoutův sbor v početní nevýhodě, dokázal tento nejnadanější z Napoleonových maršálů zvítězit.⁹² Zbytek pruské armády ustupoval a Francouzi byl obsazen Berlín. U města Lübeck kapitulovala armáda generála Blüchera. Král Fridrich Vilém III. však příměří neuzavírá, jelikož spoléhá, že ruský car Alexandr I. osvobodí s vojskem zpět jeho obsazené území.

Císař Napoleon vydává v Berlíně dekrety, v nichž zakazoval import britského zboží a zákaz jakéhokoliv obchodu.⁹³ Vznikla tak kontinentální blokáda, která měla izolovat Velkou Británii a ekonomicky ji zruinovat. Británie jako velký vývozce komodit do Evropy byla tímto krokem velmi poškozena, ale jak se ukázalo časem, neméně zle na tom byla i samotná Francie v důsledku blokády.

V prosinci Napoleon dorazí do Varšavy, tehdy součásti Pruska. Po příjezdu nastoluje náhradní vládu složenou ze sedmičlenné Vládní komise a 5 ministrů: vnitra, financí, spravedlnosti, policie a války.⁹⁴ Ministrem války se stal kníže Józef Antoni Poniatowski. Císař doufal, že Poláci se přidají k jeho armádě, tak jako v Itálii. Polsko ovšem budilo rozporuplné pocity. Maršál Lannes prohlásil:

„Krajina od Štětína až sem se zcela podobá té, na kterou jsme naráželi za pochodu Egyptem a Sýrií, rozdíl je v tom, že cestu tu máme kvůli písku mnohem horší. Nedá se tu pro můj sbor sehnat chléb ani na jediný den, a to v okruhu dobrých deseti francouzských mil.“⁹⁵

Z Massénových pamětí:

„Z charakteru terénu a pramalého počtu velkých měst plyne, že tu je málo dobrých cest.“⁹⁶

Mnoho Poláků, hlavně ve městech francouzské vojsko vítalo. Podporu získal Napoleon i u aristokracie, ale na venkově to bylo jiné.

„Statky bídné, domy spíš jako chatrče velmi chudých lidí, to je vše, nač jsme za čtyři míle narazili. Pak narazíte na nekonečnou pláň, celou osetou, přetíná ji pár vesnic a v nich příšerné domy z bláta a slámy i pěkné stavby panstva,“ konstatoval baron Percy.⁹⁷

⁹¹ Tamtéž.

⁹² Tamtéž, s. 110.

⁹³ MAUROIS, *Dějiny Francie*, cit. d., s. 291.

⁹⁴ KOSMAN, *Dějiny Polska*, cit. d., s. 208.

⁹⁵ KOVAŘÍK, *Napoleon II – císař Francouzů (1804-1821)*, cit. d., s. 130.

⁹⁶ Tamtéž.

⁹⁷ Tamtéž.

Tyto charakteristiky polské země vystihují její situaci na počátku 19. století. Menšina bohatých lidí žijících v několika velkých městech a chudý zaostalý venkov. Také zde byly viditelné rozdíly mezi západem a méně rozvinutým východem. V zimě se maršál Lannes utká u Pułtusku s částí armády velitele ruských sil generála Bennigsen, ale ten se raději stáhne. Napoleon přečká zimu v nedaleké Varšavě, kde začne svůj slavný poměr s mladou polskou šlechtičnou Marií Walewskou.

Obě armády se konečně střetly v bitvě nedaleko města Friedland. Lannes zde předvede ohromnou zdržovací taktiku proti celé ruské armádě a získá čas pro Napoleona. Francie v bitvě u Friedlandu přesvědčivě zvítězí a následně je podepsán Tylžský mír, který ukončil války čtvrté koalice. Rusko se po podpisu mírové smlouvy stává spojencem Francie, zatímco Prusku byla 1/3 území odebrána. Bylo zřízeno Vestfálské království a Varšavské knížectví a jeho vévodou a správcem se stane saský král Fridrich August I.

Nový stát, který měl umělé hranice, byl částečně okleštěn o část území, které připadlo Rusku, a zároveň se Gdaňsk stal svobodným městem s francouzskou posádkou.⁹⁸ Je zde vydaná nová ústava dle francouzského vzoru. Král Fridrich August I. sídlil v Drážďanech a tak zde skutečnou moc měl francouzský místodržící. Polské legie se účastnily Napoleonova pruského tažení pod vedením generála Jana Henryka Dąbrowského. Polský hrdina bitvy u Friedlandu již roku 1796 přesvědčil v Paříži Direktorium, aby zde mohl zformovat polské legie ve francouzské armádě.⁹⁹ V Itálii se setká s Napoleonem a ten, i když na počátku přijímal polské plány s rezervou, tak po několika týdnech podpořil vytvoření polských oddílů.¹⁰⁰

Napoleon byl na vrcholu moci.

„Oprávněně se říkalo, že nikdy nebyl císař tak mocný, jako v roce 1807, po porážce Rakušanů, Prusů a Rusů, kdy uzavřel pro Francii i sebe slavný mír. Sotva však Napoleon skončil válku s mocnostmi na severu, zlý duch jej přiměl začít nejhroznější boj na jihu Evropy, na Pyrenejském poloostrově.“ – Marcellin de Marbot: *Paměti*.¹⁰¹

Ve válce proti Napoleonovi zůstala jen Velká Británie, která obchodovala kvůli kontinentální blokádě v Evropě jen s neutrálním Portugalskem, historickým spojencem Velké Británie. Napoleon tedy nařídil generálu Junotovi zemi dobýt a přinutit ji tak k dodržení blokády. Invazi podporovalo i Španělsko, francouzský spojenec, nicméně Napoleon opovrhoval Španělskem a monarchy z dynastie Bourbonů. Zemi prakticky vedl předseda vlády Manuel Godoy.

Španělsko po prohrané námořní bitvě u Trafalgaru hledalo způsob, jak se vymanit z Napoleonova vlivu a během pruské kampaně vyjednávalo s Británií a Ruskem, ovšem po rychlém

⁹⁸ KOSMAN, *Dějiny Polska*, cit. d., s. 209.

⁹⁹ Zdrada, Jerzy, *Historia Polski 1795 -1914*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2005, ISBN 978-83-01-14506-4, s. 32.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 33.

¹⁰¹ Kovařík, Jiří, *Napoleon II – císař Francouzů (1804-1821)*, cit. d., s. 189.

vítězství se vrátilo k podpoře Francie.¹⁰² Jenže Španělsko se prokázalo jako nedůvěryhodný spojenec se slabou a špatně vycvičenou armádou a Napoleon to dobře věděl.¹⁰³ Španělsko bylo jen pouhým stínem světové velmoci, kterou bylo dříve. A tak pod záminkou ochrany před Velkou Británií se v roce 1808 Francie zmocnila strategických měst. Maršál Murat je poslán do Madridu, aby potlačil nepokoje, a to dost tvrdě učiní. Napoleon donutí krále Ferdinanda VII. k abdikaci a dosadí jako nového krále svého bratra Josefa. V zemi začala platit nová Napoleonova ústava, podobně jako v Polsku. Španělský lid, nespokojený s nadvládou Francie se po celé zemi vzbouřil. Generál hrabě Dupont utrpí první větší porážku v bitvě u Baylenu. Důsledky odboje byli vážné, že Josef musel uprchnout z Madridu.

„K porážce Španělska je zapotřebí obrovských prostředků, tato země a tento lid se nepodobá žádnému jinému...“ psal pesimistický Bonaparte.¹⁰⁴

V srpnu přistála na pomoc Portugalsku, které se také postavilo proti Francouzům malé vojsko pod vedením sira Arthura Wellesleyho, pozdějšího vévody z Wellingtonu. Ten vyžene Junota z Portugalska a Británie získá pevný bod na pevninské části Evropy. Tento „španělský vřed“ bude postupně podkopávat Napoleonovy síly.¹⁰⁵ Napoleon si nikdy Španělsko plně nepodrobí. Rozezlen ztrátou Portugalska se sám Napoleon ujímá vedení armády a i za pomoci polské jízdy znovu obsazuje Madrid. Napoleon nyní čelil hrozbě dlouhé války se Španělskem a znovu obnovenému konfliktu s Rakouskem v roce 1809. Válce na dvou frontách.

Začala válka páté koalice. Rakousko se připravovalo na válku od své poslední ponižující porážky u Slavkova v roce 1805. Tentokrát velel rakouské armádě arcivévoda Karel, bratr císaře Františka I. Arcivévoda dle francouzského vzoru okopíroval Napoleonův sborový systém a reformoval armádu. Napoleon spěchal ze Španělska do Německa k armádě maršála Berthiera a povolal na pomoc jednotky Rýnského spolku. Arcivévoda nařídil útoky do Itálie a Polska. V Polsku se musel sám na sebe a na své vojáky spolehnout kníže Poniatowski, dokonce v průběhu roku 1809 padla na chvíli Varšava do rakouských rukou, ale díky skvělému vedení Poniatowského se opět vrátila Polákům.¹⁰⁶ Později arcivévoda nařídil hlavní útok na francouzského spojence do Bavorska. Armáda postupovala směrem k Řeznu, kde zůstal osamocený sbor maršála Davouta. Davoutův III. sbor byl však jedním z nejlepších v Napoleonově *grande armée* a podařilo se mu z obklíčení uniknout. Arcivévoda po několika prohraných bitvách se vyčerpaný stahuje za řeku Dunaj. Z hlášení, které napsal Františkovi, zaznívala čirá beznaděj.

*„Budu mít dost štěstí, když převedu armádu se ctí přes Dunaj.“*¹⁰⁷

¹⁰² GRAB, Alexander, *Napoleon and the Transformation of Europe*, New York: Red Globe Press, 2003, s. 126.

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ MAUROIS, *Dějiny Francie*, cit. d., s. 295.

¹⁰⁵ RAPPORT, *Evropa devatenáctého století*, cit d., s. 50.

¹⁰⁶ KOSMAN, *Dějiny Polska*, cit. d., s. 210.

¹⁰⁷ KOVAŘÍK, Jiří, *Napoleonova tažení II. – Nejistá vítězství*, Třebíč: Akcent, 2003, ISBN 80-7268-271-7, s. 422.

Masséna vítězí v bitvě u Ebelsbergu, ale ustupujícím Rakušanům se podařilo spojit s hlavní armádou arcivévody Karla pochodující z Čech přes Moravu do Dolních Rakous. Vídeň ovšem neměl kdo bránit a tak do ní vjel Napoleon podruhé v životě a stejně tak snadno jako před čtyřmi a půl roky.¹⁰⁸ Armády se střetly v bitvě u vesnic Aspern a Essling. Po dlouhé a vyčerpávající bitvě, kde se Francouzi snažili za každou cenu udržet tyto klíčové vesnice, je Napoleon nucen ustoupit a je poražen arcivévodou Karlem. Další velkou ranou pro Napoleona bylo to, že při ústupu byl maršál Lannes zasažen dělovou koulí, která ho připravila o obě nohy. K maršálovi přichvátil císař, poklekl u něj a objal jej.

„*Budete žít, přáteli, budete žít...!*“ říkal podle kapitána Marbota starému druhovi a přitom plakal.¹⁰⁹ Pro Napoleona to byla obrovská ztráta.

Za tři týdny papež Pius VII. exkomunikoval Napoleona za anexi papežského státu. Rakousko vyčkávalo a tak Napoleon poslal pro posily, aby se s ním spojily u Vídně. Po opětovném přesunu přes řeku a přes vesnice Aspern a Essling se o kus dál připravoval k další bitvě s arcivévodou Karlem u příkré stěny známé jako Wagram. Dvoudenní bitva dopadla tentokrát lépe pro Napoleona a arcivévoda Karel se stáhl na Moravu. Wagram sice představoval jatka, jelikož ztráty byly na obou stranách obrovské, politicky však znamenal odčinění porážky u Aspernu a Esslingu a upevnění Napoleonovy mocenské pozice v Evropě.¹¹⁰ Ustupující armáda byla dostihnuta u Znojma a arcivévoda Karel požádal o příměří. Nekonzultoval to však s bratrem Františkem, který očekával britskou pomoc, a která konečně přistála na území Holandska. Byla však rychle poražena. František po britské porážce sjedná s Napoleonem mír, který je podepsán v Schönbrunnu v roce 1809. Rakousko ztratilo přístup k Jaderskému moři ve prospěch Francie, dále část území připadla Sasku, Bavorsku, Rusku a Polsku připadla celá západní Halič. Rakousko se také muselo připojit k francouzské kontinentální blokádě. Arcivévoda Karel, jeden z nejschopnějších Napoleonových protivníků, popudil císaře natolik, že se k velení již nikdy nedostal.

Stále pokračuje válka ve Španělsku. Francouzská armáda pod vedením maršála Soulta zde vedla dlouhou válku proti španělským jednotkám podporovaným expedičním sborem generála Wellesleyho. Ten Soulta překvapil a osvobodil celé Portugalsko a spolu se Španěly táhl směrem na Madrid, což se ani na několikátý pokus nepovedlo i kvůli špatně vycvičené španělské armádě. Napoleon vyslal do Španělska maršála Massénu, aby vedl armádu a dobyl zpět Portugalsko a zatlačil Brity do moře. Narazil však na nově vybudovanou obranu, kterou nebyl schopen dobýt. Francii se stále nedařilo ovládnout zemi a zoufalý Josef chtěl abdikovat, ale Napoleon ho přesvědčil, ať si korunu ponechá a slíbil mu více pravomocí.¹¹¹

¹⁰⁸ KOVAŘÍK, *Napoleon II – císař Francouzů (1804-1821)*, cit. d., s. 249.

¹⁰⁹ Tamtéž, cit. d., s. 480.

¹¹⁰ KOVAŘÍK, *Napoleon II – císař Francouzů (1804-1821)*, cit. d., s. 264.

¹¹¹ Tamtéž, s. 322.

Mezitím vztahy mezi Francií a Ruskem značně ochladly. Rusové nebyli rádi, když bylo vytvořeno Varšavské knížectví a obávali se jeho plného znovuvytvoření jako tradičního nepřítele. Také ruské hospodářství trpělo po ekonomické stránce, protože bylo do značné míry závislé na obchodu s Velkou Británií, což kontinentální systém neumožňoval.¹¹² Náhradu za anglické odbytiště však napoleonská Evropa poskytnout nedokázala.¹¹³ Ruský car, aby ukázal, že není na císaři tak závislý, obnovil obchod s Velkou Británií a rozhněvaný Napoleon odpověděl anexí vévodství Oldenburg, kterému vládl tchán ruského cara Alexandra.¹¹⁴ Oba státy se začaly připravovat na válku.

Napoleon shromáždil dosud největší armádu, jakou kdy Evropa viděla. Jedenáct armádních sborů, V. polský sbor vedený generálem Józefem Antoni Poniatowským, dále císařská garda, jezdecký sbor maršála Murata a pomocný rakouský sbor knížete Schwarzenberga – dohromady to bylo 528 tisíc lidí, 182 tisíc koní a 1327 děl.¹¹⁵ Rakušané byli jako noví spojenci nuceni postavit armádu a pomoci Napoleonovi, ale kníže Schwarzenberg se schválně držel vzadu celého tažení. Rusové mohli na začátku invaze postavit jen 180 tisíc mužů spolu s 35 tisícovou rezervní divizí.¹¹⁶ Velitelem ruské I. armády byl Barclay, II. armádě velel princ Bagration.

Armáda opustila Královec a 24. června 1812 překročila řeku Němen, hranici ruské říše. Ruská armáda se stahovala z Vilniusu a za sebou nechávala spálenou zem. Kapitán württemberského jezdeckého sboru Bismark popsal Napoleonův vjezd takto:

*„Napoleon vstoupil do Vilniusu. Tato událost byla pro Polsko triumfem, v ní vidělo obnovení své samostatnosti. Celé Polsko zdravilo Napoleona jako osvoboditele, jako obnovitele polské národnosti. Ale císař stále ještě hodlal uzavřít mír s Alexandrem! To bylo to, co mu bránilo obnovit Polsko.“*¹¹⁷

Napoleon pro ruské tažení zřídil zásobovací trasy, které ne vždy stíhaly zásobovat armádu a tak musela armáda kvůli nim zastavovat. Také tu byl problém, že Napoleon velel tak velké armádě poprvé a ta byla ještě tvořena několika národy. Barclayho armáda ustoupila za Vítebsk, zatímco se kníže Bagration střetl se sborem maršála Davouta a byl nucen ustoupit na Smolensk.¹¹⁸ Rusové dále ustupovali do nitra studené země a nenechávali Napoleonově armádě vůbec nic. Ta, aniž by vybojovala jedinou opravdovou bitvu, měla již značné ztráty kvůli vyčerpání a nemocem. Navíc francouzské zásobovací trasy byly napadány kozáky. Generál Barclay, který byl pod tlakem z věčného ústupu se rozhodl postavit Napoleonovi u Smolensku. Barclay si byl vědom toho, že

¹¹² KOVAŘÍK, Jirí, *Napoleonova Tažení III – Proti všem*, Třebíč: Akcent, 2004, ISBN 80-7268-296-2, s. 14.

¹¹³ Tamtéž.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 15.

¹¹⁵ ŠURGOT, Michal, *Napoleonské paměti: 1812 Do Moskvy – paměti Ernsta Baumbacha a dalších Württemberčanů*, Michal Šurgot, 2019, ISBN 978-80-906631-6-9, s. 27, 28.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 28.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 52.

¹¹⁸ KOVAŘÍK, *Napoleon II – císař Francouzů (1804-1821)*, cit. d., s. 338.

město Smolensk patří mezi „svatá města východního pravoslaví“ a nachází se zde řada posvátných míst.¹¹⁹ Napoleon město oblehne a dobude za tři dny a ruská armáda je opět nucena se stáhnout. Po této tragédii jmenoval car Alexandr jako nového vrchního velitele generála Kutuzova. Napoleon doufal v rozhodující bitvu a tu mu Kutuzov konečně nabídl poblíž vesnice Borodino roku 1812. Rusové se opevnili na svých pozicích a očekávali Napoleonův útok. Po několika hodinách tvrdých a krvavých bojů nařídil generál Kutuzov ústup. Bitva dopadla nerozhodně a obě strany měly obrovské ztráty. Do bitvy na Sommě roku 1916 se stalo Borodino nejkrvavějším střetem lidské historie.¹²⁰ Později Napoleon 15. září vstoupil do Moskvy.

Město našel téměř prázdné a v plamenech, které se další dny rozrůstaly. Rusové raději obětovali své hlavní město, než aby riskovali prohranou válku. Napoleon chtěl vyjednat mír a oslovil Alexandra, avšak nedostalo se mu odpovědi. Napoleon také kvůli tuhé zimě a hladu byl poprvé za celé tažení přečíslen a nezbyvala mu více než třetina armády, s kterou vstoupil na území Ruska. Napoleon váhal, ale nakonec rozhodl, že se stáhne ke Smolensku, kde přezimuje. V koloně byly přítomny i ženy a děti, množství civilistů a vozy naložené kořistí. Na cestě byla námraza, vyčerpaní koně se vlekli i bez nákladu, děla a spousta vozů a kočárů zůstávala na místě a padala do rukou Rusům.¹²¹ Napoleonova ústupová a zásobovací trasa byla neustále napadána ruskou armádou. Generál Kutuzov pronásledoval francouzskou armádu a došlo k mnoha krvavým potyčkám. Navíc Vitebsk, kde měli Francouzi sklad se zásobami, již padl do rukou Rusům. Napoleon a jeho armáda se dostala k Smolensku, ale zima a nedostatek zásob ho donutily pokračovat v ústupu. Pár dní se ale ve městě zdržel a tak ho armáda generála Kutuzuva předběhla. V boji u města Krasnyj se Kutuzov opět držel zpátky a Napoleonovi se podařilo projít a nařídil odchod, i když se zatím neobjevil sbor maršála Neye, který měl být poslední.¹²² U Krasného se mu navzdory legendární statečnosti prorazit nepovedlo a přišel o velkou část svého III. sboru a tak v noci přešel po tenkém praskajícím ledu a podařilo se mu spojit s Napoleonem, který ho považoval za mrtvého.¹²³ „Už jsem vás vůbec nečekal...!“ řekl Neyovi zjevně dojatý císař.¹²⁴

Po bitvě u Berezina byla armáda pod neustálými útoky a vyčerpaná po nekonečném ústupu zpět. Napoleon opustil hlavní armádu a cestoval přes Evropu inkognito zpět do Paříže. Armáda dále ustupovala přes Varšavské knížectví, které po postupu ruské armády de facto přestalo existovat. K Rusku se přidalo Švédsko, které vyhlásilo válku Francii. Švédsko bylo vedeno Napoleonovým maršálem Jeanem Bernadottem, který jakožto korunní princ Švédska zastupoval jeho zájmy.

¹¹⁹ KOVAŘÍK, *Napoleonova Tažení III – Proti všem*, cit. d., s. 67.

¹²⁰ KOVAŘÍK, *Napoleon II – císař Francouzů (1804-1821)*, cit. d., s. 354.

¹²¹ ŠURGOT, *Napoleonské paměti: 1812 Z Moskvy a v zajetí – paměti Christopha von Yelina a dalších císařských*, Michal Šurgot, 2018, ISBN 978-80-906631-2-1, s. 25.

¹²² KOVAŘÍK, *Napoleon II – císař Francouzů (1804-1821)*, cit. d., s. 371.

¹²³ Tamtéž, s. 372.

¹²⁴ Tamtéž.

Následně vyhlásilo Francii válku i Prusko a vznikla tak v pořadí šestá koalice. Napoleon postavil novou armádu, ale už nebyla tak silná jako dřív. Generála Kutuzova, ruského hrdinu po smrti ve Wroclawi, nahradil generál Wittgenstein. Pruská armáda byla opět vedena zkušeným generálem Blücherem. Spojenci se stáhli k Budyšínu, kde v roce 1813 Napoleon zvítězil. Následně odmítl mírový návrh rakouského ministra zahraničí Metternicha. Rakousko, pod vedením knížete Schwarzenberga, vyhlásilo válku Francii a připojilo se ke koalici. Po vítězství u Drážďan je Napoleon nucen se stáhnout k Lipsku. Mezitím Wellington zahnal maršála Soultu za hranice Španělska a s armádou vkročil do Francie. Bavorsko změnilo strany a připojilo se k šesté koalici, zatímco byl Napoleon v Sasku obklíčen ze všech stran. V Lipsku roku 1813 začala bitva národů.

„Tato bitva potrvá několik dní, protože je jediná svého druhu, a výsledek bude mít nedozírné následky.“ – Karel Filip, kníže Schwarzenberg.¹²⁵

Po několika dnech je Napoleon nucen stáhnout se do centra města a přes noc se stáhnout přes řeku Elster. Město bylo bombardováno a propukl zmatek, který vyústil ve zničení mostu a naprostou paniku. Napoleon byl poražen. Krom velké části armády přišel i o Sasko a věrného přítele krále Fridricha I. Augusta, který byl zajat, a Sasko ztratilo polovinu území ve prospěch Pruska.¹²⁶ Spojenecká armáda postupovala přes Francii směrem k Paříži a britská armáda překročila Pyreneje. Ještě nikdy nebyl císař tak velkým generálem jako v tomto francouzském tažení, neměl však už ani pomocníky ani služebníky.¹²⁷ I když ještě vyhrával, byl svými maršály přinucen k abdikaci roku 1814.

Do Francie se vrátili Bourboni, ale ne na dlouho. Napoleon totiž roku 1815 utekl z ostrova Elby a ve Francii nastolil opět císařství, tzv. stodenní. Král Ludvík XVIII. byl nucen utéci za hranice. Jeho návrat zapříčinil vznik poslední sedmé koalice opět tvořenou Velkou Británií, Rakouskem, Ruskem, Pruskem Švédskem a dále Španělskem a německými státy. Rozhodujícím střetnutím byla bitva u Waterloo 1815, kde spojenecké síly pod vedením vévody z Wellingtonu opět dokázaly Napoleona porazit, a ten byl poslán na ostrov Svatá Helena. Tam také v roce 1821 zemřel. Ve Francii nastala restaurace Bourbonů.

¹²⁵ KOVAŘÍK, Jiří, *Napoleonova tažení IV – Pád Orla*, Třebíč: Akcent, 2004, ISBN 80-7268-307-1, s. 11.

¹²⁶ KOVAŘÍK, *Napoleon II – císař Francouzů (1804-1821)*, cit. d., s. 454.

¹²⁷ MAUROIS, *Dějiny Francie*, cit. d., s. 299.

4. Kníže Józef Poniatowski – život a smrt

4. 1. Dětství a mládí

V noci 7. května 1763 se rodičům Andrzejovi Poniatowskému a Marii Tereze Kinské narodil v paláci Kinských ve Vídni syn, který byl pokřtěn jako Józef Antoni. V žilách mu proudila krev polská (po otci), česká (po matce), litevská (po babičce Czartoryjských) a italská (po babičce Teresie de Capece-Rofrano).¹²⁸ Po korunovaci strýce Józefa Stanislava II. jako polského krále získal jeho otec Andrzej titul knížete, který se dědičně přenesl na prvorozeného syna. Po brzké smrti Andrzeje Poniatowského v roce 1773 ztratil Józef, doma nazýván jako Pepi, jako desetiletý chlapec otce. Od této chvíle měla na jeho výchovu ještě větší vliv jeho nervózní a přecitlivělá matka.¹²⁹ Ta po ztrátě rodiny (1760 zemřel otec, 1773 muž a později 1778 matka), trávila čas se synem ve Vídni a v Čechách na panstvích Kinských. Ovšem její výchova nebyla pro zdravého, mladého a zaneprázdněného chlapce nejlepší a tak se o výchovu Józefa začal čím dál tím více zajímat jeho strýc, polský král Stanislav II.¹³⁰ Matka měla svého syna velice ráda a mluvila s ním francouzsky. Strýc mu zaplatil nejlepší učitele, starého sluhu Czartoryjských Němce Königsfelda, Francouze Hannequina či Plunketta z Velké Británie, ovšem nejprve dbal na to, aby se naučil polsky číst a psát.¹³¹ V roce 1777 se dokonce setká s císařem Josefem II. Později v roce 1779 je povolán svým strýcem do Varšavy, aby se seznámil s dvorským životem a poznal také vlastní rod či rod Czartoryjských a další magnátské rody v Polsku.

O rok později vstoupí do rakouské armády, jelikož rakouská armáda skýtala více možností než ta polská a v rakouské armádě již sloužil jeho otec. Také na to mohla mít i vliv jeho matka u císařského dvora ve Vídni. Král Stanislav II. mu službu v rakouské armádě povolil, ale jen na čas a do té doby, než bude potřebovat jeho služby v Polsku.¹³² Mladý Józef Poniatowski se stal podporučíkem II. regimentu rakouských *carabinieri* a díky otcovým zásluhám stoupal rychle vzhůru, když se již v roce 1784 stal majorem.¹³³ Pro císaře vytváří ve městě Lvov polskou divizi hulánů¹³⁴, které sám velel.

V roce 1788 vypukla válka s Osmanskou říší. Ve stejnou dobu válčila Osmanská říše také s Ruskem a to byl důvod, proč Josef II. jako spojenec ruské carevny vyhlásil osmanské říši válku. Józef dokonce slouží jako *aide-de-camp* císaři Josefovi.

Při obléhání pevnosti Šabac je při jednom z útoků těžce raněn na noze a z bojiště odvezen. Rakousko obsadí Bělehrad, ale v roce 1791 je uzavřen separátní mír a tak hranice zůstaly

¹²⁸ BOLEŚCIC-KOZŁOWSKI, *Józef książe Poniatowski i ród jego*, cit. d., s. 19.

¹²⁹ SKOWRONEK, *Książę Józef Poniatowski*, cit. d., s. 11.

¹³⁰ Tamtéž.

¹³¹ BOLEŚCIC-KOZŁOWSKI, *Józef książe Poniatowski i ród jego*, cit. d., s. 20.

¹³² Tamtéž.

¹³³ BIELECKI, *Książę Józef Poniatowski*, cit. d., s. 9.

¹³⁴ Část polské kavalérie.

nezměněny. Poniatowski získal cenné zkušenosti a rozvinul dovednosti v oblasti organizace armády. Díky kontaktům s českou šlechtou a také šlechtou na habsburském dvoře se sblížil s maršálem de Lacy a s knížaty Karlem de Ligne a Karlem Schwarzenbergem.¹³⁵ Spřátelil se také s generálem Mackem, který je později poražen u Ulmu Napoleonem.¹³⁶ Mimo jiné se již dříve setkal s novým pruským králem Fridrichem Vilémem II. V roce 1787 se jako vyslanec krále setkává s carevnou Kateřinou II. Velikou. Snaží se v Kaněvu získat její náklonost, jelikož Stanislav doufá, že se polská Rzeczpospolita stane rovnocenným partnerem Ruska v mezinárodní politice. Carevna ho přijala nanejvýš vlídně a řekla mu, že jí připomíná Stanislava před dvaceti lety.¹³⁷ Mladý kníže tak posbíral kontakty po celé Evropě a jeho hvězda strmě stoupala. V roce 1789 je zpět v Polsku a král by rád, aby se jeho synovec začal věnovat politice. Józefovi se tato idea moc nezamlouvá, což dokazuje dopis napsaný své sestře:

„Miluji krále, mám úctu ke své rodině, ale proč bych měl slepě dělat to, co nařizují? Mluví neustále o závazcích, o povinnostech, ale já tu žádné povinnosti nevidím... Dej Bože, abych mohl být své vlasti užitečný, to je moje nejdůležitější přání. Ale nevidím žádný důvod, stát se hračkou cizích planých ambicí. Vždy jsem byl připraven obětovat vše ... ale pokud jde o politiku, zájmy, intriky, nenávidím to, protože je to proti mému způsobu myšlení.“¹³⁸

Kníže Józef se nejraději bavil v úzkém kruhu přátel, mezi něž patřil již dříve zmiňovaný Karel de Ligne, kněžna Kinská či Karolína Thun, která byla jeho první láskou.

4.2. Služba v polské armádě před, během a po Kościuszkově povstání

V roce 1789 je sejmem zvolen generál-majorem polské armády spolu s Tadeuszem Kościuszkem. Pobývá v hlavním městě Varšavě, tou dobou díky kulturní práci krále Stanislava, je jedním z největších měst Evropy. Seznamuje se zde s politicko-hospodářskými problémy v zemi. Již v roce 1790 je pověřen výcvikem polské armády, zejména jezdeckva. Polské jezdeckvo vždy patřilo mezi nejlepší v celé Evropě a v napoleonských válkách tomu nebude jinak. I přes svůj mladý věk byl Poniatowski nejlepší v polské armádě co do organizace vojska. Ve Varšavě zůstal celou zimu. Poniatowski zde, navzdory snahám své rodiny, neměl zájem o sňatek mimo jiné s kněžnou Marií Czartoryjskou, neboť měl plno starostí s organizací nově vzniklé armády.¹³⁹ V roce 1791 byl přítomen při schválení nové polské ústavy a organizoval vojenské cvičení nové armády, kde se zvláště ukázala pěchota a dělostřelectvo, které měl na starost generál Kościuszko.¹⁴⁰ I přes úspěchy armáda stále trpěla nedostatkem financí a postrádala zdroje. Józef ještě před válkou v roce 1792

¹³⁵ Tamtéž, s. 11.

¹³⁶ Tamtéž.

¹³⁷ Tamtéž, s. 20.

¹³⁸ SKOWRONEK, *Książę Józef Poniatowski*, cit. d., s. 22, 23.

¹³⁹ Tamtéž, s. 36.

¹⁴⁰ BOLEŚCIC-KOZŁOWSKI, *Józef książę Poniatowski i ród jego*, cit. d., s. 21.

apeloval na krále a vojenskou komisi, aby se více zajímali o potřeby jeho vojáků a divize. Poniatowského znervózňovala činnost armády generála knížete Potěmkina na hranicích s Ruskem. Reakcí na to byla žádost o navýšení počtu armády a bylo mu vyhověno.

Józef byl stále s armádou na Ukrajině. Probíhaly zde stále revize armády a generál se velmi staral o kvalitu života armády. Jeho přítel kníže Eustachy Sanguszko vzpomínal:

„Tam, kde stál jeho stan na spaní, stálo třináct jiných, tři kuchyně a spižírny... Měl k dispozici 36 koní. Kníže již ve tři hodiny ráno byl na hřbetě koně a do devíti třiceti sledoval cvičení. V deset hodin přijímal hlášení ve velkém stanu, v kterém byli dva pokoje pro kancelář. Potom se dostavil na snídani, kde s ním snídalo kolem sta důstojníků divize. Potom hrával karty či kostky. Po hodinách odpočinku byl na čase oběd s vojenskými důstojníky, kde hlavním tématem byly milostné anekdoty. Někteří mu měli za zlé jeho ‚německé pořádky‘ a to, že generál občas mluvil německy.“¹⁴¹

Kníže se s Sanguszkiem občas vydal až za řeku Dněpr, kde poznával místní folklór a navštívil místní jarmark. Seznámil se zde také s místními kozáky. Král knížeti často psal a informoval ho o intrikách a pletichaření místní aristokracie či o evropské zahraniční politice. Král také koupil pro Józefa společně s bratrem Michalem (polský primas) několik statků a sídel, aby ho materiálně zajistil. Józef se pak vrátil do Varšavy, kde se účastnil jednání sejmu a sám předložil několik reforem. S podporou krále a s dalšími patrioty z řad polských magnátů (Stanislav Potocki, Adam Kazimierz Czartoryski) navrhuje koncepci vytvoření konstituční monarchie po vzoru té anglické. Tak by se mohlo stát, že nástupcem Stanislava II. na polském trůně by byl sám Józef.¹⁴²

Reakcí na tyto reformy byla vojenská intervence Ruska a tak v roce 1792 začala válka. Poniatowski měl k dispozici pouze 17 tisíc mužů, zatímco ruský generál Kachowski jich měl 64 tisíc.¹⁴³ I přesto dokázal zvítězit v bitvách u Zieleńce a u Dubienky a ukázal tak své bojové dovednosti. Za své úspěchy získal jako první řád *Virtuti Militari*. Navzdory trojnásobné početní přesile a s mnohem lépe vycvičenými vojáky zabralo generálu Suvurovovi více než rok, než přemohl oduševnělou obranu organizovanou Kościuszkiem a Poniatowským.¹⁴⁴ Král později přijal podmínky carevny Kateřiny a odsouhlasil druhé dělení Polska. Józef pak odchází do emigrace a pobývá nejprve ve Vídni, později se přesunul do Bruselu. Tou dobou přebývalo v Bruselu mnoho francouzských emigrantů, kteří utekli z Paříže před jakobínským terorem.¹⁴⁵ V Bruselu stále udržuje kontakty se sestrou a králem, který mu ochotně posílá peníze. Zajímavý je jeho list psaný králi o revoluci ve Francii, kde měl spoustu kontaktů.

¹⁴¹ SKOWRONEK, *Książę Józef Poniatowski*, cit. d., s. 45.

¹⁴² BIELECKI, *Książę Józef Poniatowski*, cit. d., s. 18.

¹⁴³ Tamtéž, s. 26.

¹⁴⁴ DAVIES, Norman, *Polsko – Dějiny národa ve středu Evropy*, Praha: Prostor, 2003, ISBN 80-7260-083-4, s. 286.

¹⁴⁵ BOLEŚCIC-KOZŁOWSKI, *Józef książę Poniatowski i ród jego*, cit. d., 23.

„*Revoluce se mu jeví jako tyranie lidu – nejvíce krutá, která popotahuje masku volnosti, aby se mohlo utlačovat, loupit a utiskovat a porovnává jí s politikou tří mocností k Polsku.*“¹⁴⁶ Józef si v Belgii také odbude pobyt v léčebných lázních.

17. dubna 1794 zorganizuje na hlavním krakovském náměstí generál Tadeusz Kościuszko povstání a lid spolu s ním město za pár dní dobude. Když se Józef o povstání svého přítele dozví, vrací se zpět do Polska, aby se ho také zúčastnil. Povstání se účastní také další důležitý muž a to Henryk Dąbrowski, který je během tohoto povstání povýšen do hodnosti generála. Stejně jako on je i Józef součástí bratrstva svobodných zednářů. Lidé povstanou i v dalších městech a Kościuszko zvítězí v bitvě u Raclawic. Po setkání s generálem mu oznámí, že si přeje sloužit jen jako řadový voják, i když mu Kościuszko nabízí velení na Litvě.¹⁴⁷ Přesune se do Varšavy, aby byl poblíž krále, a slouží u armády generála Mokronowského. Účastní se několika šarvátek a v listopadu brání Varšavu proti generálu Suvurovovi. Bohužel nedlouho poté musí Kościuszko kapitulovat.

4.3. Po zániku Rzeczpospolité

Po neúspěšném povstání král odjíždí za carevnou Kateřinou a Józef s ním jet nechce. Následně je v roce 1795 rozděleno Polsko potřetí a přestává existovat. Tato událost měla obrovský dopad na vztah krále a jeho synovce. Jak už bylo zmíněno dříve, Józef byl rozezlen, že se král dohodl s Ruskem, a rezignoval na svou funkci v armádě. Následovala ho spousta dalších. Většina majetku byla knížeti zabavena a on se znovu ocitl ve Vídni.

Ve Vídni s ním trávila čas jeho sestra Marie Terezie a další jeho přátelé.¹⁴⁸ Byl v materiálních potížích, v těžké duševní depresi, byl nemocný, trpěl žloutenkou a obnovily se mu staré rány.¹⁴⁹ Ve Vídni zůstane tři roky. Za pomoci svých přátel vedl kníže klidný, prostý život v hlavním městě habsburské monarchie a stále udržoval kontakty s polskou aristokracií.

Změna nastala smrtí carevny Kateřiny II. Veliké, kterou na ruském trůnu nahradil její syn Pavel I. v roce 1796. Ten ihned po nástupu na trůn navrátil majetky tisícům polských patriotů, mezi nimiž byl i Józef, kteří se účastnili Kościuszkova povstání.¹⁵⁰ Ovšem navrácení majetku knížete moc nezajímalo. Roku 1797 jsou v Lombardii vytvořeny polské legie. Objevily se hlasy, že by za podpory Rakouska mohlo vzniknout tzv. „Zbytkové Polsko“ a Józef se snažil využít svého vlivu u rakouského dvora.¹⁵¹ Jenomže tou dobou vypukly francouzské revoluční války a polské síly pod vedením generála Dąbrowského válčily v severní Itálii proti Rakousku a kníže zjistil, že jeho úsilí na dvoře je zbytečné.

¹⁴⁶ SKOWRONEK, *Książę Józef Poniatowski*, cit. d., s. 73.

¹⁴⁷ BOLEŚCIC-KOZŁOWSKI, *Józef książę Poniatowski i ród jego*, cit. d., 23.

¹⁴⁸ ASKENAZY, Szymon, *Książę Józef Poniatowski - 1763-1813*, Varšava: G. Gebether i spółka, 1905, s. 64.

¹⁴⁹ Tamtéž.

¹⁵⁰ SKOWRONEK, Jerzy, *Książę Józef Poniatowski*, cit. d., s. 93.

¹⁵¹ BIELECKI, *Książę Józef Poniatowski*, cit. d., s. 47.

Kníže neviděl důvod dále pobývat ve Vídni a vrátil se do Varšavy. Stejně jako generál Kościuszko i on odmítl vstoupit do služeb ruské armády. V roce 1798 zemřel jeho strýc Stanislav II. Poniatowski a Józef se účastnil jeho pohřbu. Král za sebou zanechal velké dluhy, které nikdo z jeho rodiny nechtěl splácet až na jednoho: Józef vzal všechny dluhy na sebe a v následujících letech je od něj desítky lidí vymáhaly, on je však nikdy nesplatil.¹⁵²

Ve Varšavě pobýval v paláci *Pod Blachą* a léta trávil v Jablonné u Varšavy. V malém paláci s rozlehlým parkem trávil čas nejraději, „*sám byl zodpovědný za uspořádání zahrad*“.¹⁵³ Palác *Pod Blachą* byl jeho zimmím sídlem se 45 pokoji a o chod se staralo okolo třiceti dvořanů, zde také přijímal své nejbližší přátele.¹⁵⁴ Józefovou vášní vždy byli koně, kterých měl v sídle celkem 38. Cenným majetkem knížete byla jeho sbírka obrazů, kterých měl více než sto a mezi nimi krom rodinných portrétů byla díla od francouzských, vlámských, italských, německých či španělských mistrů.¹⁵⁵

Poniatowski se stýkal s pár krásnými dámami (např. Žofie Czosnowska z rodu Potockých), ale nikdy mu však vztahy dlouho nevydržely kvůli jeho způsobu života. Kníže se teprve skutečně usadil až nyní, takový život fakticky dříve neznal.

Ve Varšavě se krátce zdržel pruský král Fridrich Vilém III. se svojí ženou a Józef pobyl na čas u jejich dvora, kde se snažil přemluvit krále, aby vytvořil polské legionářské sbory pod jeho velením. Poniatowski na svých sídlech pořádal koncerty a bály, ale jeho sen touha obnovit polskou samostatnost stále přetrvávala. Jeho residenci navštívil i budoucí král Ludvík XVIII., který utekl před revolucí. Takto zde kníže klidně žije několik let. Mezi lety 1801–1802 se do kraje vrací mnoho legionářů sloužících ve francouzských službách v revolučních válkách, kníže s radostí přijímá zprávy o jejich taženích, nicméně naděje Poláků nebyli naplněny, jelikož Napoleon uzavírá v roce 1801 mír s Rakouskem a Ruskem. Napoleon také slíbil Rusku a Rakousku, že nebude sponzorovat polské emigranty a pomáhat jim tak v dosažení jejich cílů.¹⁵⁶ Všechny naděje zdály se ztracené.

V roce 1805 učinil Józef důležitý krok a to, že navázal bližší kontakty s Adamem Jerzy Czartoryjským. Prosil ho, aby se kníže Adam za něj přimluvil u ruských ministrů ohledně poskytnutí financí Polsku.¹⁵⁷ Po porážce legionářů se snahy o obnovení státnosti začaly upínat na Rusko, kde po krátkém panování umírá v roce 1801 car Pavel I. a ruské impérium po něm převezme jeho syn Alexandr I. Jeho politicky vlivným společníkem a přítelem je právě Adam Jerzy a ten seznámil cara s plánem, který by obnovil polský stát závislý na Rusku. Později Adam Jerzy

¹⁵² Tamtéž, s. 48.

¹⁵³ SKOWRONEK, *Książę Józef Poniatowski*, cit. d., s. 98.

¹⁵⁴ Tamtéž.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 100.

¹⁵⁶ FEDOSOVA, I. Elena, *Polish Projects of Napoleon Bonaparte*, Moscow State University: The Napoleon series Archive.

¹⁵⁷ SKOWRONEK, *Książę Józef Poniatowski*, cit. d., s. 107.

Czartoryjský představil v sídle svého rodu na Puławach tzv. *Plan Puławsky*, což byla koncepce založená na vzájemnosti slovanských národů, konkrétně Polska a Ruska, z nichž by se vytvořila federace slovanských států pod dohledem Petrohradu. Součástí plánu bylo obsazení pruského záboru a dobře informovaný o těchto plánech byl i kníže Józef Poniatowski.¹⁵⁸ Car ale prohlásil, že tato koncepce je nerálná a nesplnitelná. Vliv knížete Adama postupně slábl, i když stále řídil ruskou zahraniční politiku. A tak se naděje opět upínaly k Napoleonovi.

4.4. Varšavské knížectví

V roce 1805 Napoleon rozdrtil spojené síly Ruska a Rakouska, uzavřel mír s Rakouskem a chystal se na Prusko. S Pruskem válčil o rok později, ale už teď vyzval generála Dąbrowského a jeho spolupracovníky, aby začal plánovat ozbrojené povstání v Polsku tak jako před ním dříve generál Kościuszko. Napoleon sázel na polský patriotismus a prohlásil:

„Uvidím, zda jsou Poláci hodni být národem.“¹⁵⁹

Generál tak učinil a formují se polské pluky v Poznani, Hnězdně a Kališi, zatímco kníže Poniatowski tvoří městské milice v bývalém hlavním městě Varšavě.¹⁶⁰ Pruský král Fridrich Vilém III. se snažil vyjednávat s knížetem Poniatowským o možném připojení polských legií k pruské armádě výměnou za jistou autonomii pruského záboru, ale i když Poniatowski vyslanec ve svém sídle přijme, mimo jiné také ruského generála Benningsena¹⁶¹, tak k dohodě nedojde, jelikož si je kníže dobře vědom situace. Polsko bylo na území pruského záboru zpustošené pruskou armádou, což jasně dokazuje varování Napoleonovi od maršála Lannese.

„Zdá se, že odsud až po Vislu jde o nejchudší zemi, jakou lze spatřit. Je to opravdová pustina.“¹⁶²

Navíc francouzská armáda nebyla vůbec obeznámena s touto částí země a chyběly také mapy. Po vítězstvích u Jeny a Auerstedtu nad pruskou armádou i tak Napoleon obsazuje v roce 1806 Varšavu a Toruň. 28. listopadu kníže Josef spolu s většinou obyvatelstva přivítal extravagantního maršála Murata ve Varšavě. Francouzi byli bráni jako osvoboditelé. Poniatowski maršála Murata přijme na svém panství v uniformě polského generála a nabídne své služby císaři. Jeho hlavním cílem byla obnova Polska.

Napoleon stál před složitou situací, jelikož obnova Polska byla jedním z bodů Francouzské revoluce. Jenže si byl také vědom, že obnovit polské hranice před dělením z roku 1772 bylo

¹⁵⁸ ZDRADA, *Historia Polski 1795 -1914*, cit. d., s. 42, 43.

¹⁵⁹ KOSMAN, *Dějiny Polska*, cit. d., s. 208.

¹⁶⁰ KOŽMIŃSKI, Karol, *Książę Józef Poniatowski 1763-1813*, Lodž: Wydawnictwo ministerstwa obrony narodowej, 1967, s. 85, 86.

¹⁶¹ ASKENAZY, *Książę Józef Poniatowski - 1763-1813*, cit. d., s. 96.

¹⁶² KOVAŘÍK, *Napoleon II – císař Francouzů (1804-1821)*, cit. d., s. 128.

prakticky nemožné, protože si přál uzavřít mír s Ruskem, ale podporu Poláků potřeboval.¹⁶³ Napoleon byl ale také kritický hlavně k polské aristokracii a sejmu, který prý stál za úpadkem a koncem Rzeczpospolité a prohlásil:

„Sami připustili, aby byli rozděleni. Už to není národ, už v něm není ducha státnosti. Šlechta má příliš mnoho, lid příliš málo. Je to mrtvé tělo, jemuž je nutné především vdechnout život a pak dát to ostatní. Chci z nich nadělat vojáky a důstojníky, pak uvidím... Chci mít Poznaň a Varšavu, nemíním se ale dotknout Krakova, Haliče, nebo Vilna,“, prohlásil tehdy císař a měl na mysli, že se nedotkne oblastí v ruském a rakouském záboru.¹⁶⁴

Poniatowski při rozhovorech s Muratem dokonce navrhnul, aby se stal králem Polska on, že by byl polský lid hrdý, kdyby měl takového krále. Murat informuje Napoleona o záměrech knížete Poniatowského. Napoleon ovšem informuje Murata:

„Dejte jim na srozuměnou, že jsem nepřišel žebrat o jejich trůn pro někoho ze svých, pro rodinu mám na rozdávání trůnů dost!“¹⁶⁵

Pro Napoleona byl výborným kandidátem sám kníže Józef Poniatowski, jako pokračovatel královského rodu. Vyzdvihoval jeho čest a loajalitu, které si velice cenil, proto si ho vyhlídl již během rakouské kampaně v roce 1805, jelikož mu ho stále doporučoval jeho úředník Hipolit Falkowski.¹⁶⁶ Ovšem po přijatém hlášení od maršála Murata musel na své plány rezignovat, neboť Józef si nepřál být králem. Je to logické, neboť byl srdcem hlavně voják, tak prožil celý svůj život, a jak bylo zmíněno výše, nerad se pletl do vysoké politiky a různých intrik souvisejících s ní.

Napoleon nakonec ustanovil v pruském záboru novou vládu. Maršálkem sejmu se stal Stanislaw Malachowski a Józef Poniatowski se stal ministrem války v sedmičlenné vládě tvořené ministry. Následně rekrutuje vojáky a vytváří nový pluk pod svým vedením. Již zde existují dvě legie generálů Dabrowského a Zajączka. Napoleon dorazí do Varšavy až 19. prosince a pobude zde do 23. prosince. Poprvé se tu s ním setká kníže Józef a diskutují o administrativních věcech nového vedení Polska. Napoleon oprostil občany od pruských daní na dobytém území (nezapomínejme, že stále válčí s Pruskem), ale za cenu „bezplatného živení své armády“.¹⁶⁷ Polská armáda nyní disponuje třemi legiemi a Józef Poniatowski má velení nad I. legií. Po porážce Pruska u Friedlandu roku 1807 je Napoleonem vytvořeno Varšavské knížectví.

Varšavské knížectví se rozprostíralo na území Pruska, které tyto území získalo při trojím dělení Polska. Polsko se neobnovilo v původních hranicích ze zřejmých důvodů, které byly zmíněny výše. I tak to byl obrovský úspěch pro polské patrioty a země to nebyla malá. Hlavním městem byla Varšava a na území Varšavského knížectví se nacházela města jako Poznaň, Hnězdno,

¹⁶³ Tamtéž, s. 129.

¹⁶⁴ Tamtéž.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 130.

¹⁶⁶ SKOWRONEK, *Książę Józef Poniatowski*, cit. d., s. 118.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 121.

Toruň či Kališ. Součástí uzavřeného Tylžského míru s Prusy bylo také to, že na severu se stane Gdaňsk svobodným městem a bude v něm francouzská posádka. Tento status si dokonce město udrží i po Vídeňském kongresu v roce 1815. Státu formálně vládl vnuk bývalého polského krále Augusta III. Fridrich August I., který byl zároveň saským králem a tak spojencem Napoleona jako další státy Rýnského spolku. Faktickou moc zde ale vykonával francouzský místodržící, který na vše dohlížel. Tím prvním se stal maršál Murat.

Ústava vydaná Napoleonem podle vzoru té francouzské nebyla vždy jednoznačná. Formulace ústavy byla příliš obecná. Její součástí bylo zrušení poddanství a právo rolníka opustit vesnici (4. článek – *Ruší se nesvoboda. Všichni občané jsou si před tváří zákona rovni.*).¹⁶⁸ Dále upevnila sociální vymoženosti francouzské revoluce, především likvidaci stavovského rozdělení společnosti a nahrazovala feudální systém buržoazním.¹⁶⁹ Právo volit měla šlechta, bohaté měšťanstvo a část inteligence.¹⁷⁰ Tadeusz Kościuszko, který pobýval ve Francii a setkal se s Napoleonem v Berlíně, kam přijel, císaři moc nevěřil a nazval ho hrobníkem Velké revoluce, navíc polské legie prolily mnoho krve v Itálii a na San Domingu.¹⁷¹ Poláci by dle něj měli žádat o nějaké garance.¹⁷²

4.5. Ministrem války a vrchním velitelem armády

V roce 1807 vytváří kníže Józef spolu s knížetem Janem Sulkowským polskou husarskou jízdu. Následně podává hlášení maršálu Berthierovi (Napoleonův velitel štábu) a také francouzskému ministrovi zahraničí Talleyrandovi. V dopise se omlouvá za nedostatky zapříčiněné nedostatkem času a také prostředků.¹⁷³ Kníže několikrát žádá Napoleona o peníze, jelikož nově obnovené Varšavské knížectví je na tom finančně i hospodářsky stále špatně. Nutno podotknout, že ani jeden tomu druhému úplně nevěřil. Józef měl jistě stále v paměti Napoleonovy výroky a Napoleon naopak mohl podezřívát knížete kvůli kontaktům s Czartoryskými, kteří přece jen tíhli spíše na východ k Rusku a s nimiž byl kníže spřízněn pokrevně a udržoval kontakt například s knížetem Adamem Jerzym Poniatowskim. Je také kritizován generálem Zajączkem kvůli stavu svých oddílů.¹⁷⁴ Nutno podotknout, že knížete trápil po celou dobu výcviku nedostatek času a peněz. Kritika byla i na druhé straně, kdy Poniatowski kritizoval právě generála Zajączka, kvůli tomu, že mu nepodával žádné hlášení. Tři polské legie fungovaly nezávisle na sobě a neměly jednotné velení.

Během pokračující války posílá polské pluky do armády vedené maršálem Massénou. Informuje ho, že jsou na cestě, ale jsou nedostatečně vybavení a bude se o to muset postarat sám

¹⁶⁸ KOSMAN, *Dějiny Polska*, cit. d., s. 209.

¹⁶⁹ Tamtéž.

¹⁷⁰ Tamtéž.

¹⁷¹ ZDRADA, *Historia Polski 1795 -1914*, cit. d., s. 48.

¹⁷² Tamtéž.

¹⁷³ *Korespondencja księcia Józefa Poniatowskiego z Francją I. 1807-1808*, s. 17, 19.

¹⁷⁴ SKOWRONEK, *Książę Józef Poniatowski*, cit. d., s. 129.

Masséna.¹⁷⁵ Polská armáda na tom byla tak, že neměla ani pořádné uniformy. Také pokračuje s verbováním nových rekrutů, formuje pěší pluky a jezdeckvo, ale nemá prostředky na výstavbu dělostřelectva.

Poniatowski stále udržoval kontakty s francouzským ministrem zahraničí Talleyrandem, který byl dokonce i jeho hostem v paláci *Pod Blachą*. Na knížete udělal Talleyrand velký dojem. Mimo jiné spolu řeší, již formou korespondence, jak má kníže naložit s polskými dezertéry z rakouské armády a jejich věcmi jako zbraněmi a koňmi.¹⁷⁶

Následně byl Poniatowski jmenován vrchním velitelem polské armády a divizním generálem polské armády.¹⁷⁷ Ve funkci velitele polské armády nahrazuje zde pobývajícího maršála Murata. Murat je tímto krokem samozřejmě rozladěn. Poniatowski mu píše a informuje ho o jeho zvolení, že se o toto postavení neprosil, ale jako vzorný voják ho přijal.¹⁷⁸ Nijak to neohrozilo jejich vzájemný vztah, jelikož už po příjezdu Murata do Varšavy se stali blízkými přáteli. Trávili spolu čas na panství knížete Poniatowského. Oba dva si byli povahou podobní, galantní vystupování na úrovni a také měli velký cit pro vojenskou čest. Kníže se přátelil i s jeho manželkou a vyměňovali si mezi sebou drobné dárky. Poniatowski mu dokonce darem věnuje šavli bývalého krále Štěpána Báthoryho. Na druhou stranu maršál Murat daroval knížeti „čapku“. Údajně ji vyšívala sama Karolína Muratová a dle Dembowského se jednalo o „překrásnou karmínovou *kaszkiet* (plochou čapku) prošívanou zlatem“.¹⁷⁹ To už svědčí o velké náklonosti mezi nimi.

Zůstala zde ovšem nevraživost mezi veliteli všech tří divizí. Generál Dąbrowski to jmenování přijal a zachoval si takt, ale generál Zajaczek knížete záměrně ignoroval a zanedbával.¹⁸⁰ Po bitvě u Friedlantu, které se účastnily polské jednotky generála Dąbrowského, mu Józef píše oslavný dopis a chválí jeho účast. Zmiňuje se, že vládě působí vítězství radost, která je sdílená celou populací Poláků, neboť je to jejich vítězství a provolá Napoleona jako „*Velkorysého obránce utlačovaných*“.¹⁸¹

Poniatowski má plné ruce práce s obnovou bojeschopnosti země. Snaží se zlepšit nemocniční péči zraněným vojákům a zve do země chirurgy. Staví a stará se o městské pevnosti. Největším problémem jsou stále finance. S rozrůstajícím počtem vojáků a zvětšováním armády se logicky zvyšovaly i náklady s ní spojené. Polská armáda měla stát 13 miliónů polských zlotých, ale příjem z daní států vynášela pouhé 4 miliony zlotých.¹⁸² Vzniknul tím obrovský deficit 9 miliónů

¹⁷⁵ *Korespondencja księcia Józefa Poniatowskiego z Francją I. 1807-1808*, s. 27.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 62.

¹⁷⁷ HAYTHORNTHWAITE, Philip, *Napoleonovi vojevůdci 1809-1815*, Praha: Grada, 2007, ISBN 978-80-247-1890-3, s. 49.

¹⁷⁸ *Korespondencja księcia Józefa Poniatowskiego z Francją I. 1807-1808*, s. 65.

¹⁷⁹ SKOWRONEK, *Książę Józef Poniatowski*, cit. d., s. 134.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 130.

¹⁸¹ *Korespondencja księcia Józefa Poniatowskiego z Francją I. 1807-1808*, s. 73.

¹⁸² SKOWRONEK, *Książę Józef Poniatowski*, cit. d., s. 131.

zlatých. Sám kníže Poniatowski, který i v soukromí neuměl moc pracovat s vlastními penězi, čelil obviněním, že příliš lehkomyšlně promrhává prostředky přidělené armádě. Pravdou je, že se kníže opravdu velmi staral o své vojáky a spolupracovníky a dbal na to, aby se armáda měla dobře a byla tak bojeschopnější. Dále se také zabýval propagandou a snažil se patrioty přivést k armádě. Snažil se popularizovat armádu tak, že informoval veřejnost o všech velkých úspěších zejména vojska polského prohlášením: „*O spokojenosti a všeobecné vděčnosti*“, o odvážném přístupu a chladnokrevnosti na bojišti.¹⁸³ Často při těchto příležitostech informoval nejvíce o „své“ I. legii jako o nejstatečnější legii s největší převahou na bojišti. Pravděpodobně proto, že o ní měl nejvíce zpráv, ale také kvůli tomu, že ji vytvořil on sám.

V roce 1807 se jeho I. legie skládala ze čtyř pluků jízdy, dvou pluků jezdeckva a batalionu artilérie.¹⁸⁴ Józef také dosazoval na důležité posty I. legie své známé. To je logický krok, neboť dobře znal jejich schopnosti a také jim věřil. Náčelníkem štábu se stal generál Ludwik Kamieniecki (dále se ve štábu nacházeli Lukasz Biegański, Józef Rautenstrauch a Stanislaw Trembicki).¹⁸⁵ Plukovník Michał Grabowski byl velitelem 1. pluku pěchoty.¹⁸⁶ Grabowski¹⁸⁷ byl také nemanželským synem bývalého krále Polska a strýce Józefa Stanislava II. Poniatowského, jelikož král nebyl nikdy ženat, podobně jako jeho vnuk Józef.

Poniatowski rovněž komunikoval s maršály Davoutem a Massénou, jelikož posílal polské pluky do jejich sborů/armád. Pravidelná byla hlášení o stavu armády maršálu Berthiérovi, který měl na starost armádu v Německu, když nebyl přítomen Napoleon. Saského krále a vévodu ve vzájemné korespondenci poučuje o vojenské organizaci Rzeczpospolité z dřívějších dob a jeho povinnostech (např. promoce armádních důstojníků).

V dubnu a na počátku května 1807 organizoval tvorbu elitní čestné gardy, která by sloužila pod vedením Pawła Sapiiehy, ale v důsledku razantnějšího počínání Wincenta Krasińského, který zahájil s větším elánem formování gardy císařské, musel od tohoto projektu ustoupit.¹⁸⁸

V říjnu roku 1807 navštívil Varšavu král a místodržící vévoda Fridrich August I. sídlící jinak doma v Sasku v Drážďanech. Přivítal ho maršál Davout, kníže Józef Poniatowski a další vysocí důstojníci. Józef neměl rád velké obřady a tak stručně představil králi polskou armádu jako pokračovatele armády polské Rzeczpospolité. Kníže se poté regulérně zúčastnil zasedání Státní rady a Rady Ministrů odehrávající se v paláci Krasińských, vyjadřoval se na témata týkající se resortu ministra války, ale také na jiná témata a diskutované reformy.¹⁸⁹

¹⁸³ Tamtéž, s. 132.

¹⁸⁴ BIELECKI, *Książę Józef Poniatowski*, cit. d., s. 74.

¹⁸⁵ Tamtéž.

¹⁸⁶ Tamtéž.

¹⁸⁷ Později je povýšen na generála. Účastní se tažení do Ruska, kde v bitvě u Smolensku 1812 umírá.

¹⁸⁸ SKOWRONEK, *Książę Józef Poniatowski*, cit. d., s. 134.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 138, 139.

Ušlechtilým patriotistickým gestem knížete Poniatowského byla záruka na 500 tisíc zlotých v několika milionové půjčce pro potřeby knížecí státní pokladny.¹⁹⁰ Přidal se k němu jen maršál Davout, ostatní aristokraté ručili za mnohem menší sumy.¹⁹¹

Maršál Davout byl roku 1808 jmenován jako generální guvernér Varšavského knížectví. To znamenalo, že Poniatowski nyní podléhal jemu a informoval právě jeho o stavu armády dle společné korespondence, Maršála Davouta, přezdívaného jako železný maršál, sem poslal Napoleon, jelikož plně nedůvěřoval knížeti Józefovi.

Ve stejném roce vypukla válka na Pyrenejském poloostrově. Do Španělska odešli také tři pluky takzvané Polsko-italské legie s generálem Henrykem Dąbrowským a celkově zde sloužilo 15. tisíc polských mužů.¹⁹² Císař také požadoval od Poniatowského tři své nejlepší pluky pěchoty (čtvrtý, sedmý a devátý) do francouzské služby ve Španělsku.¹⁹³

S novým guvernérem Varšavského knížectví maršálem Davoutem se kníže moc v lásce neměl. Maršálovi se nelíbila některá rozhodnutí knížete Poniatowského a nějaká změnil či anuloval.¹⁹⁴ Pravděpodobně kvůli špatné orientaci v polské politice věřil povídkám, že se kníže s rodem Czartoryských orientuje směrem k Rusku.¹⁹⁵ Také postavení knížete jako ministra války nebylo nijak pevné. Do značné míry to bylo způsobené tím, že svými rozhodnutími a reformami nezapadal do žádné politické skupiny (i když byl pravděpodobně nejbližší k rodině Potockých.)¹⁹⁶ Vzájemné neshody vedly až k dopisu adresovanému králi Fridrichovi I. Augustovi. Kníže Józef varuje krále, že se obává vzpoury a žádá, aby odvolal maršála Davouta z pozice guvernéra Varšavského knížectví.¹⁹⁷ Přímo popisuje Davouta jako: „špatného a nemorálního člověka, který vždy reguluje, sankcionuje a kritizuje činnost polské vlády.“¹⁹⁸ Zároveň doporučuje Fridrichovi do služeb důstojníky a generály (např. generála Ignáce Kamińskiego).

Na schůzkách Státní rady se Poniatowski choval většinou pasivně (když se nejednalo o vojenské záležitosti).¹⁹⁹ Když se jeho kolegové při jednání stavěli, kníže „seděl klidně na místě ministra války, mezi ministrem policie a ministrem financí.... Bral bezstarostně ze stolu kus bílého papíru, pero a kreslil karikatury“, ale diskuze poslouchal pečlivě a „když se ho někdy někdo na něco zeptal, odpověděl tak trefně, že se všichni s jeho názorem shodovali.“²⁰⁰

¹⁹⁰ Tamtéž, 139.

¹⁹¹ Tamtéž.

¹⁹² Bielecki, Robert, *Książę Józef Poniatowski*, cit. d., s. 93, 94.

¹⁹³ Tamtéž.

¹⁹⁴ Skowronek, Jerzy, *Książę Józef Poniatowski*, cit. d., s. 140.

¹⁹⁵ Tamtéž.

¹⁹⁶ Tamtéž.

¹⁹⁷ *Korespondencja księcia Józefa Poniatowskiego z Francją I. 1807-1808*, s. 180, 181.

¹⁹⁸ Tamtéž.

¹⁹⁹ Skowronek, Jerzy, *Książę Józef Poniatowski*, cit. d., s. 141.

²⁰⁰ Tamtéž.

Jedním z jeho nejdůležitějších úkolů jako ministra války bylo vytvoření generálního štábu. Na tyto pozice očividně potřeboval schopné lidi, kterým důvěřoval, a jedním z nich byl i generál Stanislaw Fiszer, který sloužil polské armádě pod knížetem Poniatowským i pod generálem Kościuszkem v devadesátých letech 18. století. Generála Fiszera kníže přijal již dříve před vznikem Varšavského knížectví ve svém sídle jako svého starého přítele a druha ve zbrani.

Jako vždy ho ovšem trápily finance. Na území Rzecpospolité se kromě vlastní 40ti tisícové armády nacházelo i 50ti tisícové vojsko sasko-francouzské, které muselo být také placeno z knížecí pokladny. Tyto obrovské výdaje na armádu vytvářely ohromný deficit státního rozpočtu. Daně, které byly vybírané od chudého, zaostalého a zadluženého rolnictva, nestačily pokrýt všechny náklady. Navíc se nemohlo obchodovat s Velkou Británií kvůli Napoleonově kontinentální blokádě. Mimo to dost peněz stála také údržba několika fortifikačních pevností (Praga, Toruň a další), provoz nemocnic a penze válečným veteránům. Státní rada se snažila snížit rozpočet armády, ale to kníže odmítal s tvrzením, že by se mohla rozšířit dezerce a to i v řadách polské armády.

Jak už bylo zmíněno dříve, kníže Józef opravdu s financemi příliš pracovat neuměl, ale na tomto příkladu je jasně vidět, že se převelice staral o spokojenost mužů v armádě, o kvalitu jejich zázemí a nezapomínal na veterány. Důkazů můžeme nalézt více i v korespondenci knížete, v níž neustále urguje maršála Davouta o dodání financí.

Kníže v roce 1808 dále vypracoval návrh, v němž muži rekrutováni do armády od 21 do 30 let mohli být z jakékoliv společenské vrstvy, vyznání či původu a armáda měla být pro kohokoliv.²⁰¹ Tyto zásady měly fungovat i pro Židy, kteří by chtěli vstoupit do armády, kde by měli stejná práva jako všichni. Maršálu Davoutovi se tento návrh zdál příliš radikální a pozastavil ho.²⁰²

Józef také založil řadu vojenských škol (například kadetské školy v Kališi a Chełmnie, základní školu pro dělostřelce).²⁰³ Také založil bezplatnou lékařskou školu.²⁰⁴

Tou dobou kníže velice často navštěvuje divadlo, kde se většinou hrají veselé hry s patriotickým a politickým nádechem. Po návratu z divadla si ještě v posteli četl, ale jak sám přiznal: „*Už jsem si nemohl zvyknout na časté čtení.*“²⁰⁵

Ještě téhož roku kníže Poniatowski dává na odiv radost z počátečních triumfů a úspěchů císaře Napoleona ve Španělsku v roce 1808.

V roce 1809 sám Poniatowski navrhne jistou reorganizaci armády a pravidelně informuje Davouta o stavu armády před blížící se válkou. V březnu téhož roku dává vědět Davoutovi, že stále nedostal za tento měsíc platbu za vojenské výdaje a tento nedostatek financí mu znemožňuje postavit úplnou polskou armádu. Doslova v listu píše:

²⁰¹ Tamtéž, s. 144.

²⁰² Tamtéž.

²⁰³ Tamtéž, s. 146.

²⁰⁴ Tamtéž.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 152.

„Bída, kterou lidé zažívají v několika ohledech, neovlivnila jejich dobrou vůli a více než kdy jindy je vede touha dokázat svou oddanost společné věci.“²⁰⁶

Bohužel pro něj a pro národ Napoleon nesdílel jejich cíl a to obnovení Polska v původních hranicích před prvním dělením. Na druhou stranu chladný vztah maršála Davouta s knížetem Poniatowským pookřál a z rivalů se stali přátelé. Poniatowski ho poté informoval o stavu rakouské armády v Haliči a Krakově a také o pohybech armády poblíž hranic Varšavského knížectví.

4.6. Válka roku 1809

Válka vypukla a Poniatowski se oficiálně stává vrchním velitelem armády ve Varšavě, neboť Davout byl povolán do Německa k maršálu Berthiérovi. Zatímco hlavní armáda knížete Schwarzenberga vpadla do Saska, armáda pod velením Ferdinanda Karla Josefa rakouského d' Este vpadla na území Varšavského knížectví. Kníže Józef Poniatowski měl k dispozici pouze 14 tisíc mužů, zatímco rakouská armáda arcivévody Ferdinanda d' Este měla 29 tisíc mužů.²⁰⁷ Rakouské vojsko vyrazilo směrem k Varšavě.

Poniatowski, i když byl ve velké početní nevýhodě, se rozhodl bojovat. Rozhodl se tak u Raszynu, jelikož toto místo se nacházelo vedle velkého bahniště a terén zde nebyl dobrý a tak se toto místo dalo lépe bránit.²⁰⁸ Bitva začala 19. dubna rakouským útokem. Ani za pomoci velitele Sokolnického se polské armádě nepodařilo ubránit a formace se začala rozpadat. Kníže Poniatowski však své vojáky zformoval zpět a pokračoval v bitvě do večerních hodin. Poláci nakonec prohráli, ale za noci se mistrovským způsobem vítězům doslova ztratili a stáhli se do nepřiliš vzdálené Varšavy.²⁰⁹ Tak zase jednou ukázal Poniatowski své schopnosti na bitevním poli. Po postupu Ferdinanda na Varšavu se kníže rozhodne hlavní město nebránit a stáhnout se do nedaleké pevnosti Praga. Vydání Varšavy však mohlo mít fatální následky na morálku vojáků a civilistů žijících ve městě. Poniatowski to risknul a Varšava padla do rakouských rukou. Před obsazením spousta lidí utekla. Rada ministrů se přesunula do Toruně.²¹⁰

Poniatowski využil situace a začal verbovat do armády lidi pod heslem osvobození hlavního města. Generálové Dąbrowski a Zająček prokázali své organizační schopnosti a vytvořili pluky v Poznani a v Mazowsku.²¹¹ V této válce projevil své diplomatické schopnosti kníže Poniatowski, když počítal s tím, že kdyby Napoleon válku prohrál, chtěl za každou cenu zachovat knížectví, a proto měl ve Varšavě prostředníka připraveného vyjednávat.

²⁰⁶ *Korespondencja księcia Józefa Poniatowskiego z Francją II. 1809*, s. 42, 43.

²⁰⁷ KOVAŘÍK, *Napoleon II – císař Francouzů (1804-1821)*, cit. d., s. 286.

²⁰⁸ KOŽMIŃSKI, *Książę Józef Poniatowski 1763-1813*, cit. d., s. 115.

²⁰⁹ KOVAŘÍK, *Napoleon II – císař Francouzů (1804-1821)*, cit. d., s. 286.

²¹⁰ BIELECKI, *Książę Józef Poniatowski*, cit. d., s. 118.

²¹¹ Tamtéž, 119.

Kníže mezitím odrazil všechny útoky rakouského arcivévody a pomalu přecházel do protiútoků. Byl tu však jeden velký problém. Knížete znervózňovala přítomnost ruské armády nedaleko polských hranic. I když Rusko nebylo ve válce, arcivévoda Ferdinand apeloval na rakouského císaře, aby se výměnou za celou Halič, kde rostly protiruské nálady, spojil právě s Ruskem.²¹² Navíc hned první květnový den kníže varoval maršála Berthiera, že se Rusko chystá vkročit na území Varšavského knížectví a psal mu:

*„Jestliže proti nám Rusové zahájí nepřátelství, nezbude mi než nechat v pevnostech posádky a ustoupit do Gdaňsku.“*²¹³

Polské jednotky však postupovaly dále, až obsadily celou oblast Haliče. Ruská armáda najednou vstoupila na území Haliče a tudíž si musel kníže Poniatowski dávat pozor jak na rakouskou tak na ruskou armádu. Arcivévoda Ferdinand doufal, že se Rusové přidají na jeho stranu. Nepočítal však s tím, že se dopis adresovaný ruskému generálovi dostane do rukou právě Józefovi, který ho dle své korespondence ihned poslal samotnému Napoleonovi. Ruská armáda však bohužel pro rakouského arcivévodu neměla v úmyslu se k němu připojit, ale začala pochodovat směrem na Krakov, s úmyslem ho obsadit. Stejný úmysl měl i Józef Poniatowski. Polské jednotky se zde potkaly s těmi ruskými. U Floriánské brány v Krakově tak došlo k pozoruhodnému incidentu. Když sem Poniatowski dorazil, setkal se zde s oddílem ruských husarů. Dle historika Szymona Askenazyho se Poniatowski bez váhání vyšplhal na svého koně, skočil do té živé vřavy a sám pěstí svrhl několik jezdců z koně, zatímco zbytek z něj měl patřičný respekt.²¹⁴ Krakov byl nyní polský.

Ruské impérium proti tomuto kroku protestovalo, ale Poniatowski, který pravidelně informoval o své kampani maršála Bernadotta a Napoleona, mohl být potěšen, jelikož Napoleon odkázal ruského cara do patřičných mezí, když se dozvěděl o úspěších polské armády.²¹⁵ Sám Poniatowski v adresovaném dopise ruskému carovi označil chování Rusů jako „*proradné vystupování*“.²¹⁶

Rusko pochopitelně nelibě neslo úspěchy Varšavského knížectví na polích vojenských či politických. Po těchto válkách páté koalice, kterou Francie a její spojenci vyhrájí, se Varšavské knížectví značně rozroste o území bývalého rakouského záboru. Města jako Lublin, Krakov a Zamość jsou nyní součástí knížectví. Rusko nakonec nepřišlo zkrátka a získalo malou část Haliče. I přesto se Rusko obávalo stále mocnějšího souseda. Francouzský ministr zahraničí napsal svému ruskému protějšku toto:

²¹² KOVAŘÍK, *Napoleon II – císař Francouzů (1804-1821)*, cit. d., s. 286.

²¹³ Tamtéž.

²¹⁴ HAPANOWICZ, Piotr, *Krakowskie spotkania księcia Józefa Poniatowskiego*, Krakov: Towarzystwo „Pro Museo“, 2013, ISBN 978-83-927217-2-7, s. 14.

²¹⁵ KOVAŘÍK, *Napoleon II – císař Francouzů (1804-1821)*, cit. d., s. 287.

²¹⁶ Tamtéž.

„Císař nechce, aby se zrodila myšlenka na obnovu Polska, tak cizí jeho úvahám, a je připraven dohodnout s imperátorem Alexandrem vše, co pomůže ze srdcí bývalých obyvatel Polska vymazat jakoukoliv vzpomínku.“²¹⁷

Dále zde stálo:

„Jeho Veličenstvo souhlasí, aby slova Polsko a Polák zmizela nejen ze všech politických dohod, ale i z dějin.“²¹⁸

Napoleon chtěl udržet křehký mír s Ruskem a snažil se mu zavděčit. Pravdou ale je, že Napoleon nikdy nehodlal obnovit celé Polsko, jelikož stávající situace mu vyhovovala. Poláci pro něho umírali a doplňovali jeho armádu, zatímco Varšavské knížectví sloužilo jako nárazníkový stát na východní hranici. Józef Poniatowski i jiná polská aristokracie Napoleonovi také zcela nevěřila. Nutno podotknout, že si Napoleon vážil statečnosti, loajálnosti knížete a po této kampani v roce 1809 mu píše toto:

„Ctihodný kníže Poniatowski!

Hrdinské činy polské armády v památném tažení na Visle v kampani (kde výsledkem je dobytí Haliče) pod vaším velením, milovaný kníže, předčily všechny naše naděje a očekávání, ve kterém jste získal nejvyšší zadostiučinění vaším jménem.

A sám, jako drahou památku naší úcty za své zásluhy, přijměte připojený velkokříž Řádu čestné legie jako nejvyšší vyznamenání udělený námi za kampaň a také přijměte udělenou čestnou šavli.“

Prosím Boha, aby tě, můj kníže i nadále ve své svátosti ochraňoval.

Napsáno v našem císařském paláci ve Fontainebleau 20. listopadu 1809.

Napoleon“²¹⁹

Kníže Józef tak získal nejvyšší francouzské vyznamenání Velkokříž Řádu čestné legie. Ocenění si jistě zasloužil, neboť dokázal zvítězit proti mnohem silnějšímu vojsku ve válce, kde se musel spolehnout jen sám na sebe a ukázal tím své velitelské schopnosti, které Napoleon patřičně ocenil.

²¹⁷ Tamtéž, s. 288.

²¹⁸ Tamtéž.

²¹⁹ Mości Książę Poniatowski!

„Bohaterskie czyny Wojska Polskiego w pamiętnej nad Wisłą kampanii (których skutkiem jest zdobycie Galicji) pod dowództwem Twojem, Kochany Książę, przewyższyły nawet wszystkie nasze o nim nadzieje i zjednały mu najwyższe nasze ukontentowanie, które mu w Imieniu naszym ogłosić publicznie zechcesz.

„Sam zaś jako drogą pamiątkę szacunku naszego i położonych tak chlubnie nasług, przyjmij dołączony wielki krzyż orderu Legii honorowej, jako najwyższy zaszczyt przez nas w obecnej Kampanii udzielany, oraz szpadę honorową z naszą cyfrą.

„Proszę Boga, aby Cię, mój Książę, miał w swej świętej opiece.

„Działo się w Pałacu naszym Cesarskim Fontainebleau d. 20 Listopada 1809 roku,

Napoleon.

,viz BOLEŚCIC-KOZŁOWSKI, *Józef książę Poniatowski i ród jego*, cit. d., s. 45. – překlad vlastní.

Kníže pobýval v nově dobytém Krakově. Přijal slavnostně klíč od brány a pořádal obědy pro stovky lidí každý den, kdy všichni dostali zdarma lístky do divadla.²²⁰ Na prosbu knížete do Krakova přijelo mnoho skvělých herců z Varšavy. Obyvatelé Krakova na počest Napoleona vyzdobili své domy nápisy a dalšími symboly. Na počest vítězství a osvoboditele Krakova se pořádal bál v sídle zámožného obchodníka Michała Knotza.²²¹ Bálu se zúčastnila i sestra Józefa Marie Teresa Poniatowská Tyszkiewiczová.

Vítězství mu přineslo velkou popularitu. Získal obrovskou autoritu a dávní rivalové Dąbrowski a Zającek se mu již nemohli rovnat vlivem ani autoritou. Tehdy se konečně stal hlavní osobností polské armády a nikdo již o tom nemohl pochybovat.

4.7. V předvečer ruského tažení

Od podpisu mírové smlouvy si ale Józef moc neoddechl. Stále tu hrozilo znovuoobnovení války s Rakouskem a Pruskem a na východě také s Ruskem. Poniatowski se stále staral o vojenské záležitosti, ale měl i jiné povinnosti. Staral se o administrativní stránku a správu nově dobyté Haliče spolu s Krakovem. V Krakově navrhoval nové kandidáty na profesory Krakovské akademie²²² a nowodorského Licea.²²³ Na druhou stranu tu přetrvávaly neshody mezi ministrem a Státní radou. Rada kritizovala některé aspekty fungování Józefa jako ministra války a jeho administrativní nedostatky. Jak už bylo řečeno, kníže byl hlavně voják a v oblasti byrokracie se jednak necítil moc pohodlně a také měl jisté rezervy v oblasti správy financí a pokladny. Rada také žádala o rozpuštění zformované domobrany, což se knížeti nelíbilo, ale nakonec udělal to, co žádala.

Stále ho trápily finance, které mu tvorbu profesionální armády neustále ztěžovaly. Tvoří nové francouzsko-haličské pluky, ale má problémy s jejich vybavením. Rada dokonce v dopise ministrovi války Józefa prosí, aby s ohledem na finance nepřesáhla armáda nikdy počet 30 tisíc lidí.²²⁴ Saského krále Fridricha Augusta I. v dopise z roku 1810 žádá kníže o koně, neboť má v úmyslu vytvořit pluk polských kyrysníků.²²⁵

Jeho dalším činem je vyjednání propuštění polských rukojmích z rakouského zajetí na oplátku za propuštění těch rakouských. Komunikuje s komisí císaře Rakouska a dojednává podmínky. Znepokojuje ho také pokles hodnoty rakouské měny, což by mohlo mít neblahý dopad na Varšavské knížectví a informuje o tom Davouta.

²²⁰ HAPANOWICZ, *Krakowskie spotkania księcia Józefa Poniatowskiego*, cit. d., s. 27, 28.

²²¹ Tamtéž, s. 31.

²²² Univerzita v Krakově, dnes nazývaná Jagellonská univerzita byla po Karlově univerzitě nejstarší ve střední Evropě a nejstarší v Polsku. Byla založena v roce 1364 za krále Kazimíra III. Velikého a fungovala dle vzoru univerzity v italské Bologni.

²²³ SKOWRONEK, *Książę Józef Poniatowski*, cit. d., s. 181.

²²⁴ Tamtéž, s. 183

²²⁵ *Korespondencja księcia Józefa Poniatowskiego z Francją III. 1810-1811*, s. 13.

V květnu 1810 se po králi Fridrichovi Augustovi dožaduje půlmiliónu kvůli zajištění nezbytných potřeb do jeho vojska.²²⁶ Poniatowski ovšem žádá o finance na financování armády kde se dá, ať u krále či Napoleona. Z toho lze usoudit, že Varšavské knížectví nebylo schopno pokrýt své výdaje nejen na armádu, tudíž bylo na Napoleonovi doslova závislé.

V červenci téhož roku přivítá před Krakovem spolu s důstojníky 3. pluku jízdy krále Fridricha Augusta I. Ten zase jednou zavítal na území Varšavského knížectví. Jelikož pobýval většinu času ve svém královském městě v Sasku, kníže Józef musel všechno s ním i s Davoutem řešit v rámci korespondence. Většinou to byly zcela běžné věci jako informace o stavu armády, žádosti o finance, doporučení důstojníků k povýšení a jiné administrativní věci, které s nimi potřeboval vyřešit. V Krakově společně vyrazili na prohlídku wawelské katedrály. Byl královým průvodcem po historickém hlavním městě Polska a po pár dnech spolu odjeli do Varšavy, kde se král účastnil vojenské přehlídky, cvičení a prohlídky několika fortifikačních pevností.²²⁷ Kníže si přál vybudovat nové kasárny a vojenskou školu, což by mu ulehčilo výchovu nových kadetů, ale neměl bohužel finance na realizaci tohoto projektu.

Józef Poniatowski dbal na integraci armády a tak v témže roce vyrazil na inspekci do svobodného města Gdaňsk, kde ho přijal jeho guvernér generál Rapp.²²⁸ Na jeho počest generál vystrojil ve městě bál. Knížete velmi zajímali novinky v oblasti dělostřelectva, které mu francouzská posádka představila. Popularita knížete dále stoupala a výsledkem bylo, že se účastnil mnoha plesů a slavnostních obědů.

Po hospodářském krachu Varšavského knížectví král Fridrich August I. odvolal ministra financí a na jeho místo dosadil Matuszewicze, který zformuloval koalici proti Józefovi a jeho projektům kvůli uzdravení ekonomiky – od knížete vyžaduje podrobné zprávy ještě předtím, než mu poskytne peníze na jakýkoliv projekt.²²⁹

V prosinci roku 1810 Rusko vystoupí z francouzské kontinentální blokády a vpustí anglické lodě do ruských přístavů. Tuto událost netrpělivě sledovalo celé Varšavské knížectví, jelikož hrozila další válka. Napoleon je informován, že se ve Varšavském knížectví začínají šířit protinapoleonské nálady a vznikají zde tajné spolky. Napoleon a Davout však těmto informacím moc nevěří a stavějí se k nim skepticky.

V roce 1811 kníže Józef začal posílat konkrétnější a přesvědčivější údaje, poté co se dostal do kontaktu s plány cara Alexandra.²³⁰ Kvůli carově prosbě sondoval kníže Adam Jerzy Czartoryski

²²⁶ Tamtéž, s. 37.

²²⁷ SKOWRONEK, *Książę Józef Poniatowski*, cit. d., s. 192.

²²⁸ Tamtéž, s. 193.

²²⁹ BIELECKI, *Książę Józef Poniatowski*, cit. d., s. 151, 152.

²³⁰ SKOWRONEK, *Książę Józef Poniatowski*, cit. d., s. 196.

ve Varšavě názory a nálady ve společnosti a v armádě, jelikož měl zájem o získání polských vojsk do služeb ruských s vágním projektem obnovení polského státu.²³¹

Mezitím na druhé straně tu byli někteří generálové (Dąbrowski), kteří byli připraveni zorganizovat národní protinapoleonské povstání za podpory Němců. Přišlo jim ovšem nemožné pro svou věc získat knížete Poniatowského, který byl přímý podřízený Napoleona, tudíž hodlali přivést generála Kościuszka jako velitele ozbrojených sil a i přes svůj patriotismus nedokázali ve složité evropské situaci vycítit skutečné důsledky podobného jednání.²³²

Józef se ale dobře zorientoval a věděl, že car chce použít Polsko jen jako štít proti Francouzům a nedává při tom žádné záruky a garance o dodržení svých slibů a tak bez váhání informuje Napoleona o plánech cara Alexandra I. a účast knížete Czartoryjského v této věci vynechá.²³³ Byl si dobře vědom jeho orientací, ale měli také společnou krev a věděl, že je kníže Adam stejný patriot jako on a před rokem 1807 se usilovně snažil o osamostatnění Polska, proto pravděpodobně nepovažoval za nezbytné o jeho činnostech informovat Napoleona.

Rusko již v roce 1810 nabídlo návrh konvence ohledně Polska, kterou ale Napoleon nikdy nepodepsal a nebyla tak ratifikována, jelikož i jemu se zdála příliš krutá a ztratil by tím věrnost Poláků, kdyby se dostala na veřejnost. V úvodu obsahoval takto formované články:

„Článek 1. Polské království nebude nikdy obnoveno.

Článek 2. Závazné prohlášení, že ani jedna strana nepoužije označení Polsko a Polák na území bývalé Rzeczpospolité.

Článek 3. Polské rytířské řády budou zrušeny.

Článek 4. Žádný z bývalých Poláků nemůže být přijat do služeb saského krále či ruského cara.

Článek 5. Ustanovuje zásadu, že Varšavské knížectví nemůže obdržet žádné územní rozšíření na území bývalého Polského království.

Článek 6. Neexistuje dvojí poddanství (státní příslušnost), člověk se musí rozhodnout, kdo bude jeho pánem a majetek na druhé straně prodat.

Článek 7. Napoleon se zavazuje získat ke zde uvedeným bodům souhlas saského krále.

Článek 8. Tato konvence bude ratifikována vysokými smluvními stranami a předána do Petrohradu ve lhůtě padesáti dnů.“²³⁴

Tyto opravdu až kruté a utlačující podmínky dokazují pravý vztah Ruska k Polsku a vzájemnou nevraživost.

²³¹ Tamtéž.

²³² Tamtéž.

²³³ Tamtéž.

²³⁴ KOVAŘÍK, *Napoleon II – císař Francouzů (1804-1821)*, cit. d., s. 292, 293.

Poniatowski se reálně obával útoku ze strany Ruska a Pruska. Měl ještě v živé paměti události roku 1809, kdy Napoleon stáhnul Davoutovu německou armádu a Poniatowski se musel spolehnout sám na sebe. Kniže neztratil odvahu, ale chtěl rozptýlit všechny iluze a především zachránit lidské životy a vyvarovat se materiálních ztrát.²³⁵

Na jaře roku 1811 je Poniatowski vyslán do Paříže a formálním důvodem jeho cesty bylo složení blahopřání císařovu nově narozenému potomkovi. V Drážďanech se setkal i s králem Fridrichem a osobně ho informoval o stavu armády. Na cestu se ovšem vydal ve špatnou dobu, neboť ho trápili silné poryvy větru a sněžení.²³⁶ V Paříži usilovně pracoval, diskutoval a projednával taktiku s náčelníkem Napoleonova štábu maršálem Berthierem. Seznamoval ho se situací za řekou Vislou, podával zprávy o ruské armádě a také o stavu armády Varšavského knížectví. Žádal zde Napoleona o peníze na přípravu armády před blížící se válkou. Momentálně měla armáda k dispozici 40 tisíc mužů. Ze Saska mu byl přislíben 1 milion zlotých, ale jak podotkl generál Fiszer:

„Do tohoto momentu (přes 15 dní) jsme neviděli ani groš.“²³⁷

Setkání s Napoleonem trvala zhruba měsíc a jen jako oficiální audience. Mnohem více přátelsky se Poniatowski setkával v Paříži s maršálem Muratem a jeho ženou. Vzpomínal na společné chvíle prožité ve Varšavě. Touhle dobou se však už všichni připravovali na válku. Probíhalo masivní zbrojení na obou stranách.

4.8. Ruské tažení

Na začátku války měla polská armáda 74 722 mužů a 22 851 koní.²³⁸ Do těchto čísel se ale nepočítali jednotky začleněné do cizích sborů a tak celkový počet Poláků se blížil hranici 100 000.²³⁹ Před odjezdem Napoleon prohlásil, že chce mít Poláky všude, ve všech sborech.²⁴⁰ To jen dokazuje, jak skvěle je dokázal Poniatowski a další generálové vycvičit i s omezenou státní pokladnou. Poláci byli opravdu elitou francouzské armády.

Józef Poniatowski byl vrchním velitelem V. sboru pod vedením Jéroma Bonaparteho, Napoleonova nejmladšího bratra. Ve vzájemné korespondenci s přítelem maršálem Davoutem vyjadřuje vděčnost, že polská armáda tvoří jádro V. sboru a je také vděčný za obětavost maršála Davouta, dále informuje o stavu armády a vytvoření jezdecké divize a o stavbě chlebových pecí v Toruni kvůli zásobování.²⁴¹ Celkově měl V. sbor generála Poniatowského 36 tisíc mužů.²⁴²

²³⁵ SKOWRONEK, *Książę Józef Poniatowski*, cit. d., s. 197.

²³⁶ Tamtéž, s. 198.

²³⁷ Tamtéž, s. 199.

²³⁸ BIELECKI, *Książę Józef Poniatowski*, cit. d., s. 175.

²³⁹ Tamtéž, s. 175, 176.

²⁴⁰ KOŹMIŃSKI, *Książę Józef Poniatowski 1763-1813*, cit. d., s. 148.

²⁴¹ *Korespondencja księcia Józefa Poniatowskiego z Francją III. 1810-1811*, s. 121.

²⁴² ŚURGOT, *Napoleonské paměti: 1812 Do Moskvy – paměti Ernsta Baumbacha a dalších Württemberčanů*, cit. d., s. 28.

Obrovská Napoleonova armáda byla rozdělena na 3 části.

1. Armáda pod vedením Napoleona:

Císařská garda – maršál Lefebre

I. sbor – maršál Davout

II. sbor – maršál Oudinot

III. sbor – maršál Ney

I. sbor kavalérie – generál Nansouty

II. sbor kavalérie – generál Montbrun

2. Armáda pod vedením Jéroma Bonaparta:

V. sbor – generál Poniatowski – polský sbor – součástí V. sboru je 16. divize generála Zajączeka, 17. divize generála Dąbrowského a 18. divize generála Kamińskiego.²⁴³

VII. sbor – generál Reynier – saský sbor

VIII. sbor – generál Vandamme, později Junot

IV. sbor kavalérie – generál Latour-Mauburg – polsko-německý sbor, součástí polské lehké jezdeckvo.

3. Armáda pod velením Evžena de Beauharnaise:

IV. sbor – Evžen de Beauharnaise – Italská královská garda

VI. sbor – maršál Saint-Cyr – bavorský sbor

III. sbor kavalérie – generál Grouchy

+ IX. sbor – maršál Victor – rezervy

X. sbor – maršál Macdonald – francouzsko- pruský sbor

Rakouský sbor knížete Schwarzeberga²⁴⁴

Dohromady 528 tisíc lidí. Tato ohromná armáda byla opravdu tvořena z vojsk celé Evropy. Mimo německé spojence z Rýnského spolku se války museli zúčastnit i noví „spojenci“ Rakousko a Prusko.

Napoleon v červnu roku 1812 sám osobně nazýval toto tažení jako druhé polské tažení, i když Polsko nechtěl obnovit ani jeho hranice rozšířit. Józef byl potěšen, že se mu dostalo velké důvěry, aby mohl samostatně velet svému sboru a v korespondenci s novým nadřízeným Evženem

²⁴³ KOZMIŃSKI, *Książę Józef Poniatowski 1763-1813*, cit. d., s. 147.

²⁴⁴ KOVAŘÍK, *Napoleonova Tažení III – Proti všem*, cit. d., s. 26, 27.

de Beauharnaisem děkuje za vyjádřenou přízeň jemu a jeho sboru.²⁴⁵ Ještě před velkou ruskou kampaní informuje saského krále a maršála Berthiéra o stavu armády a polského knížectví.

V červnu již první oddíly překročily řeku Němen na hranicích Varšavského knížectví a Ruska. Alexandr I. nemohl postavit tak velkou armádu jako Napoleon a musel upustit od zvažovaného ruského útoku na Varšavu. Ve stejném měsíci však dostává velitelský stan V. sboru zprávu, že voják dostane jen polovinu přidělu chleba z náhradních skladů, jelikož jsou skoro vyčerpané. Již na samotném začátku invaze byly problémy nasytit tak velkou armádu a bude mnohem hůře. Zásobování bude jedním z klíčových faktorů invaze.

Napoleonova armáda táhla směrem k armádám generálů Barclayho a Bagrationa. V. sbor maršála Poniatowského se dle rozkazů přesunul směrem k menší armádě knížete Bagrationa. Rakouský „spojenec“ Schwarzenberg podceňoval úroveň polské armády, ale generál Barclay si byl vědom její kvality a věděl, že Poláci budou bojovat určitě dobře.²⁴⁶

Napoleonův plán byl takový, že chtěl porazit armádu pod vedením Barclayho, zatímco by jeho bratr Jérôme zaútočil na jihu na Bagrationa a Napoleon by ho později obklíčil. Napoleon odhadoval, že válka nepotrvá příliš dlouho, ale vrchní velitel ruské armády Barclay byl velmi opatrný a byl si vědom Napoleonovy převahy a tak raději ustoupil a nechával za sebou spálenou zemi. Napoleon tak bez boje obsadil Vilnius. Neustálé pochody po špatných cestách velmi vyčerpávaly armádu, která navíc trpěla nedostatečnou stravou. Rusové co mohli, to spálili a tak docházelo i k řadě nepřístojnostem. Poručík Württemberského pluku vzpomíná:

*„Mnoho pozornosti dnes vzbudila první exekuce, která se konala ve francouzském táboře. Kvůli surovému plenění a zaostávání byl jeden voják... skrze válečný soud odsouzen k zastřelení.“*²⁴⁷

Napoleonův bratr Jérôme neudržel na místě knížete Bagrationa. Poniatowského V. sbor a Vandammův VIII. sbor se soustředil u Grodna a skoro šest dní si Bagrationa nevšímalý a nechaly jej, ať se přesune, kam chce, zatímco jeho postup sledoval z vlastní iniciativy jen kníže Poniatowski.²⁴⁸ S hanbou položil funkci Jérôme a vrátil se domů do Vestfálska. Maršál Davout přebрал vedení nad jeho sborem, což lze jednoduše poznat z korespondence Józefa, který podává stálá hlášení právě jemu a maršálovi Berthiérovi.

U Miru zatím narazila 2. ruská armáda při ústupu na Poniatowského Poláky, postupující jako předvoj. Bagration vyslal kozáky, aby na ně nastražili léčku, do které se chytily tři pluky hulánů, a i když se bily statečně, z obklíčení se dostal jen málokdo.²⁴⁹ Následující den došlo k větším

²⁴⁵ *Korespondencja księcia Józefa Poniatowskiego z Francją IV. 1812*, s. 175.

²⁴⁶ SKOWRONEK, *Książę Józef Poniatowski*, cit. d., s. 213.

²⁴⁷ ŠURGOT, *Napoleonské paměti: 1812 Do Moskvy – paměti Ernsta Baumbacha a dalších Württemberčanů*, cit. d., s. 57.

²⁴⁸ KOVAŘÍK, *Napoleonova Tažení III – Proti všem*, cit. d., s. 41.

²⁴⁹ Tamtéž, s. 42, 45.

šarvátkám mezi Rusy a plukem jezdeckva generála Kamińského. Obě dvě armády měly ztráty, ale dá se to brát jako vítězství Bagrationa, jelikož se mu stále dařilo ustupovat. I tak si armáda Poniatowského držela stoprocentní disciplínu a neměla žádné opozdilce jako jiné sbory.

Hlavní armáda generála Barclayho se stáhla k městu Vitebsk, kde doufal, že se spojí s armádou knížete Bagrationa. Maršál Murat se postupně několikrát střetl se zadním vojem ustupující armády, ale vytoužená rozhodující bitva z toho nebyla, nicméně Napoleon navečer spokojeně prohlásil:

„Zítř ráno v pět! Vyjde slavkovské slunce!“

Jenže bitva se nekonala!

„Nelze si představit zklamání všech, i císařovo, když jsme za svítání nabyli jistoty, že celá ruská armáda zmizela a opustila Vitebsk. Nenašli jsme jedinou osobu, jediného rolníka, který by nám mohl ukázat cestu, po níž se dal nepřítel, jenž městem vůbec neprošel. Řadu hodin jsme se chovali jako jízdní myslivci a na všechny strany pátrali po stopě, kudy se dali,“ konstatoval Caulaincourt.²⁵⁰

Mezitím dostal císař zprávy od strategických křídel, kde Oudinot postupoval na Polock a Davout s Poniatowským pronásledovali 2. armádu knížete Bagrationa, který byl poražen v bitvě u Saltanovky a donucen ustoupit směrem na Smolensk.²⁵¹

Během ruského tažení dostává Poniatowski zprávy od lidí, kteří ho nahradili v ministerských funkcích, že se jim nedaří Varšavské knížectví dostat z finančního krachu. Barclay se připojí k Bagrationovi a ustupují ke Smolensku. Navíc si vybírají svou daň i obrovská vedra, ve kterých byly náročné pochody doslova smrtící. Aniž by armáda vybojovala skutečnou bitvu, její stav se pomalu snižoval kvůli nemocem, vyčerpání a hladu. Navíc velký problém byl v zásobování, jelikož dlouhou zásobovací trasu stále častěji napadali kozáci a tak Napoleon musel nechat část své armády ji hlídat.

Vrchní velitel vojska Barclay byl Bagrationem i carem Alexanderem kritizován, že pouze ustupuje, a že by měl začít bojovat. Nutno dodat, že jeho ústup do nitra spálené země zajistí později Rusům vítězství. Teď byl ale donucen se postavit Napoleonovi a rozhodl se tak před městem Smolensk.

Napoleon dorazil na místo od města Vitebsk, zatímco druhá část armády, kde se nacházel I. sbor maršála Davouta a V. sbor generála Poniatowského překročil řeku Oršu. Po obsazení obce Krasnyj a oslavení Napoleonových narozenin, se rozhodl pro čelní útok proti obráncům města. Poniatowského divize se draly k hradbám od východu i pod těžkou dělostřeleckou palbou.²⁵²

²⁵⁰ KOVAŘÍK, *Napoleon II – císař Francouzů (1804-1821)*, cit. d., s. 337.

²⁵¹ Tamtéž, s. 337, 338.

²⁵² KOVAŘÍK, *Napoleonova Tažení III – Proti všem*, cit. d., s. 72.

Polákům se podařilo probít až k bráně, ovšem k jejímu zdoání neměli žebříky a museli ustoupit.²⁵³ Rusové útokům hrdinně vzdorovali, ovšem opatrný Barclay se bál, že by ho mohl Napoleon obklíčit a tak začal z hořícího Smolensku ustupovat.

Po ústupu však sbor maršála Neye dohnal ustupujícího Barclayho a Napoleon nařídil Rusy obklíčit. Ovšem generál Junot²⁵⁴ nic neudělal a Rusové pohodlně ustoupili. Napoleon zuřil a v užším kruhu prohlásil:

*„Junot nechal uniknout Rusy. Prohrál mi tažení...“*²⁵⁵

Polský sbor maršála Poniatowského měl po bitvě u Smolensku 1300 mrtvých či zraněných, získal ale mnoho povýšení i čestných legií od Napoleona.²⁵⁶

„Kniže a celá naše polská armáda je obdivována a nemůže být vynachválena, dokonce se říká, že jsme příliš riskovali.“, napsal Poniatowského pobočník.²⁵⁷

Po bitvě u Smolensku většina vojáků doufala, že se tu zastaví a letos již nebudou pokračovat v pochodu na východ. Navrhovalo to Napoleonovi dokonce i několik maršálů či generálů, ale on odmítl a snažil se vydobýt si rozhodující bitvu. To ale znamenalo jít stále hlouběji a hlouběji do ruské země, která se postupně ochlazovala. Toto rozhodnutí se ukázalo být fatální.

Poniatowski mezitím apeluje na ministerskou vládu Varšavského knížectví, aby začala cvičit nové rekruty pro doplnění stavu polské armády.

Po porážce u Smolensku byl vrchním velitelem ruských sil jmenován veterán Michail Kutuzov, který se střetl s Napoleonem již v bitvě u Slavkova v roce 1805. Ten se rozhodl zastavit Napoleona už před Moskvou, neboť nemohl dovolit, aby Moskva padla do francouzských rukou a tak se u vesnice Borodino připravil k bitvě. Navíc již v noci začala být veliká zima a vojáci, kteří byli hůře oblečení, to pocítili nejvíce. Útrapy, hlad, špína a únava narušovala celistvost a bojeschopnost francouzské armády.

Kutuzov v bitvě nechal část armády riskantně bránit vesnici Ševardino a Napoleon se toho snažil využít. Davout se svým sborem zaútočil z jedné a Poniatowski se svým sborem z druhé strany a dobyli vesnici až v nočních hodinách.²⁵⁸ Šlo ovšem o další skvělou spolupráci mezi Davoutem a Poniatowským.

V samotné bitvě u Borodina působil polský V. sbor s podporou VI. sboru generála Junota na pravém křídle.²⁵⁹ I přes rady maršála Davouta, aby se Napoleon pokusil manévrem obejít nepřítele, se rozhodl zaútočit přímo, jelikož druhou variantu považoval za příliš riskantní. Sám Davout potom

²⁵³ Tamtéž.

²⁵⁴ Junot upadl v nemilost a bylo mu řečeno, že už nikdy nedosáhne na titul maršála. Pravděpodobně proto spáchá Junot roku 1813 sebevraždu.

²⁵⁵ KOVAŘÍK, *Napoleon II – císař Francouzů (1804-1821)*, cit. d., s. 341.

²⁵⁶ SKOWRONEK, *Książę Józef Poniatowski*, cit. d., s. 219.

²⁵⁷ Tamtéž.

²⁵⁸ KOVAŘÍK, *Napoleon II – císař Francouzů (1804-1821)*, cit. d., s. 346.

²⁵⁹ Tamtéž, s. 349.

vedl první frontální útok, zatímco Józef Poniatowski a jeho sbor měl na pravém křídle obsadit vesnici Uticu. Nad touto vesnicí se nacházela silná dělostřelecká baterie. Lesem Poniatowski postupoval pomalu, což mu později Napoleon vyčítal, podařilo se mu vesnici dobýt, ale Rusové ji před ústupem zapálili. Tvrdé boje se vedly na obou stranách. Když Rusové posílili své levé křídlo, byl generál Junot povolán, aby pomohl Poniatowskému vesnici udržet. Po několikadenní a nejkrvavější bitvě napoleonských válek Napoleon konečně prolomil obranu a Kutuzov zavelel k ústupu.

Bylo to Pyrrhovo vítězství, jelikož ztráty byly obrovské. Po vstupu do opuštěného a zapáleného města si Poniatowského pluk o 2 tisících mužích konečně odpočinul.²⁶⁰ Jeho oddíly odpočívaly v Moskvě dva dny, vyznačovaly se velkou disciplínou, neúčastnily se rabování a loupení a budily respekt i v protivnickových řadách.²⁶¹

Navíc Rusko již Napoleonovu armádu početně převyšovalo. Kníže Poniatowski těžil ze svých úspěchů a pravidelně informoval Varšavu. Polský sbor se v Moskvě zdržel jen dva dny a byl s maršálem Muratem, blízkým to přítelem Józefa, vyslán ke Kaluze, aby zjistili stav a polohu ruských vojsk.²⁶² Tam kníže zachránil Murata od hrozící porážky, ale ztratil v bitvě svého náčelníka štábu generála Stanislawa Fiszera. O této bitvě, která se odehrála jak v lesích, tak u vesnice Čerikovo až do noci, než ji přerušila tma a liják, informuje i se ztrátami ve své zprávě.²⁶³

V listopadu také připomíná Fridrichovi Augustovi nároky na čestná ocenění po dobytí Smolenska a chválí polskou armádu, zároveň ho informuje o potřebách sboru na ochranu před zimou a posílá mu zprávu o stavu armády.²⁶⁴

Celá armáda nyní ustupuje od Smolenska zpět v té největší zimě a potýká se s nedostatkem jídla. Armáda o síle 100 tisíc mužů však ustupovala pomalým a zdlouhavým krokem.²⁶⁵ Napoleon se stahuje směrem přes Kalugu a je neustále napadán ruskými jednotkami. Napoleon by potřeboval někde zastavit a doplnit zásoby, bohužel není kde. Poniatowského sbor, který svede při ústupu mnoho drobných bitev, si i přes obrovské ztráty zachová svou čest i standarty.²⁶⁶

Ústup probíhal velmi pomalu, již v listopadu začalo mohutně sněžit, málokdo měl zimní oblečení a mohl se zahřát a tak vojáci nosili na sobě to, co se dalo. Spolu s armádou cestovala nemalá skupina civilistů spolu s vozy a kočáry naložené kořistí. Většinu z nich však stejně ukořistila ruská armáda. Mnoho vojáků opouštělo řady a snažilo se najít něco k snědku, ovšem

²⁶⁰ SKOWRONEK, *Książę Józef Poniatowski*, cit. d., s. 221.

²⁶¹ Tamtéž.

²⁶² KOVAŘÍK, *Napoleonova Tažení III – Proti všem*, cit. d., s. 164.

²⁶³ *Korespondencja księcia Józefa Poniatowskiego z Francją IV. 1812*, s. 279.

²⁶⁴ Tamtéž, s. 286.

²⁶⁵ ŠURGOT, *Napoleonské paměti: 1812 Z Moskvy a v zajetí – paměti Christopha von Yelina a dalších císařských*, cit. d., s. 14.

²⁶⁶ SKOWRONEK, *Książę Józef Poniatowski*, cit. d., s. 223.

většinou je zabili kozáci stále útočící na francouzskou armádu. Armáda dorazila do Smolensku, ale zjistila, že zde nic moc nezbylo a musí pokračovat v ústupu.

„Ve Smolensku jsme našli dva zásobovací sklady. Rozdali nám trochu vodky, chleba a mouky. Hlad byl ale tak veliký, že nikdo nepomyslel na to, připravit z ní nějaký tovar. Lidé jedli mouku po hrstích v syrovém stavu. Bylo strašlivé sledovat, jak hltají mouku, práší si ji po tváři i neupravených vousech.“²⁶⁷

Překročení mostu u Berezina byla pro Napoleona jediná možnost k úniku. Všechny jeho naděje se upínaly k městu Borisov, kde nedaleko stál jediný most přes řeku. Ten ovšem držel generál Čičagov. Naštěstí se k Napoleonovi přidal bojeschopný sbor maršála Oudinota. U mostu se tvořily dlouhé fronty.

Kníže Poniatowski, který se nacházel nedaleko mostu, trpělivě čekal v nekonečné frontě. Snědl jediné jídlo v tom dni – kousek chleba, trochu horkých brambor s trošičkou másla, které mu nabídl jeden z jeho důstojníků ze svého.²⁶⁸ Za malou chvíli k mostu dorazil sám Napoleon a přednost při přecházení řeky měly ozbrojené a bojující zbytky sborů maršálů Neye, Poniatowského, Davouta a Junota.²⁶⁹ Začal zoufalý boj o udržení mostu na obou stranách řeky. Za velkou cenu držely polské a německé jednotky Rusy na místě do tmy, než se mohly stáhnout.

5. prosince opustil Napoleon armádu a velení předal maršálu Muratovi. Později překročily zbytky armády řeku Němen a vrátily se zpět na území Varšavského knížectví.

Roku 1813 Prusko ihned uzavřelo spojenectví s Ruskem a Rakousko podepsalo příměří s armádou cara Alexandra. Nejvíce ohrožené se teď stalo samotné knížectví Varšavské. Již během zpráv, že se kampaň v roce 1812 nevydařila, se proruská aristokracie snažila spojit s Alexandrem I. a dohodnout se s ním. Generálové napojeni na Rusko se snažili propagandou ve formě brožur přimět lidi, aby se postavili na jejich stranu.²⁷⁰ Mezi hlavní polské iniciátory se staví kníže Adam Jerzy Czartoryski, který se opět snažil na svou stranu přetáhnout knížete Józefa, který se vrátil do Varšavy.²⁷¹ Celkem se s ním vrátilo pouze 13 tisíc Poláků.²⁷²

4.9. Poslední boj

Kníže byl ale hrdý na svojí čest a loajalitu a také pravděpodobně kvůli tomu, že neměl v lásce Rusko, zůstal věrný Napoleonovi. Již na začátku roku ho ujišťuje o své věrnosti a věrnosti Poláků císaři a žádá rychlou finanční pomoc.²⁷³

²⁶⁷ ŠURGOT, *Napoleonské paměti: 1812 Z Moskvy a v zajetí – paměti Christopa von Yelina a dalších císařských*, cit. d., s. 29.

²⁶⁸ SKOWRONEK, *Książę Józef Poniatowski*, cit. d., s. 224.

²⁶⁹ KOVAŘÍK, *Napoleon II – císař Francouzů (1804-1821)*, cit. d., s. 373.

²⁷⁰ SKOWRONEK, *Książę Józef Poniatowski*, cit. d., s. 227.

²⁷¹ Tamtéž.

²⁷² ZDRADA, *Historia Polski 1795 -1914*, cit. d., s. 81.

²⁷³ *Korespondencja księcia Józefa Poniatowskiego z Francją V. 1813*, s. 1.

Navzdory tomu se kníže Józef vrátil k Napoleonovi značně rozčarovaný, jelikož se mu zdálo, že se císař v politice řídí výhradně vlastními zájmy.²⁷⁴ Stále byl ovšem i přes očividnou nedůvěru přesvědčen, že spojenectví s Napoleonem je největší šance pro Polsko a polský národ. Poniatowski nečekal na rozhodnutí Napoleona a začal rekrutovat armádu, jak o tom informuje maršála Berthiéra.²⁷⁵ Varšava však padla bez boje, kníže Józef se stáhl do Krakova, kde je později donucen se stáhnout spolu s 12 tisíci muži.²⁷⁶ Celkově sloužilo ve francouzských službách 33 tisíc Poláků.²⁷⁷ Napoleonem vytvořený stát v roce 1807 o 6 let později přestává existovat.

Napoleon mezitím ve Francii postavil novou armádu a spěchal za ustupujícím Evženem de Beauharnais, který převzal velení armády po Muratovi, jenž narychlo odjel do svého Neapolského království a tajně se snažil vyjednávat se spojenci za účelem udržení koruny. Mezitím se Švédsko přidalo do koalice.

Napoleon udělil instrukce maršálovi Saint-Cyrovovi a armádám generálů VanDamma a Poniatowského, aby vpadli do severních Čech a obsadili důležité pevnosti Rumburk, Šluknov, Jiřetín a Frýdlant.²⁷⁸ Sbor Józefa Poniatowského později obsadí i Liberec a zatkne místního děkana, vrchnostenského správce, radního, poštmistra a tři obchodníky, kteří jsou dle rozkazu vysláni k Napoleonovi „prosit o ušetření města“.²⁷⁹ Z této události lze soudit, že armády vpadly do Čech kvůli tomu, aby zjistily místní nálady ve společnosti a získaly informace o rakouských vojenských přípravách, počtu vojáků a o ruském a pruském vojsku.²⁸⁰

Napoleon následně vybojoval bitvu u Drážďan proti koaličním silám pruského generála Blüchera a ruského generála Wittgensteina. Oba tyto vojevůdce roku 1813 poráží. Proto odmítá uzavřít mír dokonce i po schůzce s Metternichem. Při vyjednávání Napoleon slavně odhodí svůj klobouk na zem. Rakousko se tak připojuje k už tak velké koalici. Po několika menších bitvách se Napoleon rozhodl stáhnout k městu Lipsko a zde se bránit spojenecké ofenzívě.

Těsně před bitvou dorazil k Napoleonovi také Poniatowski se svým polským VIII. sborem. V 8 hodin ráno 16. října 1813 zazněla děla a Poniatowski musel nejprve couvat pod náporem rakouské armády, ale později zatlačí rakouské pluky až za vesnici Dölitz.²⁸¹ Po prvním dni to pro Napoleona nevypadalo moc dobře. V sedm večer předstoupil před císaře štíhlý padesátník vysoké postavy a posmutnělého vzhledu.²⁸² Kníže Józef Poniatowski jako polský patriot a hrdina se na

²⁷⁴ SKOWRONEK, *Książę Józef Poniatowski*, cit. d., s. 228.

²⁷⁵ Tamtéž, s. 230.

²⁷⁶ ZDRADA, *Historia Polski 1795 -1914*, cit. d., s. 82.

²⁷⁷ Tamtéž.

²⁷⁸ ŠVANKMAJER, Milan, *Čechy na sklonku Napoleonských válek 1810-1815*, Praha: NLN, 2003, ISBN 80-7106-677-X, s. 94.

²⁷⁹ Tamtéž, s. 99.

²⁸⁰ Tamtéž, s. 105.

²⁸¹ KOVAŘÍK, Jiří, *Maršálové Napoleonových Orlů*, Třebíč: Akcent, 2011, ISBN 978-80-7268-708-4, s. 391.

²⁸² Tamtéž, s. 392.

rozkaz Napoleona, který mu tlumočil jeho přítel maršál Murat, dostavil k císaři a byl za své služby jako jediný Polák povýšen na maršála.²⁸³ Po svém povýšení maršál v kruhu nejbližších prohlásil:

*„Když je vám dopřáno vést národní armádu, když máte titul polského generalissima, který ční nad maršálskou hodností, nic dalšího vás neuspokojí. Hodina smrti se ostatně blíží. Chci umřít jako polský generál, ne jako francouzský maršál.“*²⁸⁴

Józef již před odjezdem do Ruska v roce 1812 sepsal svou závěť:

„1. článek – Jmenuje svou univerzální dědičkou svou sestru Terezu Tyszkiewicz, rozenou Poniatowskou, ale až po splacení dluhů.

2. článek – Požaduje, aby se rozprodal jeho majetek právě za účelem splacení dluhů.

3. článek – Všichni služebníci dostanou šestiměsíční plat, ti co slouží méně než 15 let, dostanou tříletý plat a starší lidé 15 let dostanou stejný důchod s poskytnutím hypotéky.

4. článek – Roky ve službě sestry, matky, krále či primasa se budou počítat, jako kdyby sloužili u knížete.

5. článek – odkazuje 10 tisíc zlatých Michałovi Michalowskému v kapitálu nebo ve zboží dle jeho volby.

6. článek – odkazuje 10 tisíc zlatých P. Chmielnickému, důstojníkovi v rakouských službách v kapitálu nebo ve zboží dle jeho volby.

7. článek – odkazuje 15 tisíc zlatých hraběti Józiovi Ponityckému spolu s fondem do 15 let života, dále 600 zlatých ročně hraběnce Czosnowské až do její plnoletosti.

8. článek – odkazuje 15 tisíc zlatých paní De Vaubaun a hodinky – slabý to důkaz přízně a vděčnosti, která neskončí ani smrtí.

9. článek – odkazuje nad rámec zákona 2 tisíce zlatých věrnému sluhovi Glazerowi.

10. článek – zbraně a koně mají být vsazeni do loterie. Vstupenky mají být rozděleny mezi věrné vojáky jako památka na knížete Józefa.

11. článek – daruje tisíc zlatých slečně Elzbiecie Merlini a panu Friebesovi Filipovi.

12. článek – nedoplatky platu armádního rozdělit mezi vojáky.

13. článek – daruje tisíc zlatých chudým ve Varšavě, dále svým rolníkům odpouští dluhy a zálohy a 200 zlatých daruje chudému městu Varšava.

*14. článek – odkazuje své sídlo v Jablonné po smrti své sestřičky hraběnce Alexandrovně Tyszkiewicz-Potocké.“*²⁸⁵

Z jeho poslední vůle lze vyčíst mnoho vlastností knížete Józefa Poniatowského. Převelice miloval svou sestru a svou přítelkyni paní De Vauban, s kterou pobýval ve Vídni. Byl to člověk, který si vážil věrných lidí a svých vojáků a myslel i na chudé.

²⁸³ Tamtéž.

²⁸⁴ Tamtéž, s. 393.

²⁸⁵ Boleścic-Kozłowski, *Józef książe Poniatowski i ród jego*, cit. d., s. 39.

Kníže si již nestihl obléknout uniformu maršála Francie, tedy měl na sobě polskou uniformu generála Varšavského knížectví, kterou tvořil frak typického polského vzoru tzv. kurtka, s karmínovým límcem, s karmínovými manžetami a se stříbrnou lemovkou v typické klikaté konfiguraci.²⁸⁶ Jako držitel řádů Čestné Legie a Řádu *Virtuti militari* je často zobrazován s nimi připnutými na hrudi vlevo.²⁸⁷

Po dlouhých a tvrdých bojích se armáda Napoleona stáhla do města pod rouškou tmy a začala přes jediný most na řece Elster ustupovat směrem k Francii. Po Napoleonově přechodu se však začal tvořit chaos a zmatek posílen dělostřeleckým útokem. Poláci s knížetem Poniatowským jako zadní voj s maršálem Macdonaldem bránili ve městě ústupovou cestu, když byl zničehonic vyhozen most do povětří.²⁸⁸ Mezi všemi, co zůstali ve městě uvězněni, propukla panika a kníže Józef spolu s maršálem Macdonaldem byl mezi nimi. Macdonaldovi se podařilo řeku na hřbetu svého koně přeplavat, avšak knížeti Józefovi se tento husarský kousek nepodařil a 19. května 1763 utonul. Jen 3 dny po tom, kdy byl jmenován maršálem Francie.

Dnes je tento vznešený, statečný hrdina jemných mravů a polský patriot pohřben v královské kryptě wawelské katedrály, kde je kromě králů pohřben i vedle přítele Tadeusze Kościuszka.

Kníže Józef Antoni Poniatowski patří právem k největším osobnostem polské historie.

²⁸⁶ Haythornthwaite, Philip, *Napoleonovi vojevůdci 1809-1815*, cit. d., s. 61.

²⁸⁷ Tamtéž.

²⁸⁸ Ajewski, Konrad, Pułkownik Jan Krasicki (1785-1848) – Zapomniani bohater wojen napoleońskich i powstania listopadowego (w świetle nieznaney korespondencji i innych źródeł), *Studia z dziejów wojskowości TOM II.* , Ośrodek badań historii wojskowej muzeum wojska w Białymstoku, 2013, s. 88.

Závěr

V předchozích kapitolách jsem se snažil přiblížit situaci Polska před i během napoleonských válek, průběh napoleonských válek samotných a hlavně rodinu a život knížete Józefa Antoni Poniatowského ve víru těchto významných událostí.

Józefova rodina počínaje jeho dědem Stanislawem až po jeho otce Andrzeje a strýce Stanislava II. hrála velkou roli na poli zahraniční politiky a v událostech 18. století. Józef, jak můžeme vidět, šel ve stopách svého otce a děda a stal se z něj výborný vojevůdce, který později oba dva svými schopnostmi a věhlasem zastínil. Přesto je vhodné jeho předky připomenout, zvláště jeho otce Andrzeje, který je často velmi opomíjen, a i když zemřel ve svých 37 letech, jeho kariéra a úspěchy byly značné.

Sám Józef vyrůstal převážně bez otce, který v jeho 10 letech zemřel, ovlivněn svou matkou a také strýcem a králem Stanislavem II. Sám začal svou vojenskou kariéru jako jeho otec v rakouské armádě. Díky vzorné službě a strýci získal tak Józef kontakty na nejmocnějších evropských dvorech 18. století. Stal se velmi známou a respektovanou osobou starého kontinentu.

Józef byl od mládí velkým polským patriotem a zarytým vlastencem, z čehož plynou jeho opětovné snahy o obnovení polského svobodného státu. Po službě v polské armádě jako generál se po boku svého blízkého přítele Tadeusze Kościuszka účastní jeho povstání a několikrát se snaží získat pro svou zemi samostatnost. Situace se změní po nástupu Napoleona k moci: právě v něm vidí kníže Józef největší naději pro polský stát. Zajímavé je, že Napoleonovi nikdy zcela nevěřil a správně tušil, že Napoleon nehodlá obnovit celé Polsko před jeho prvním dělením. Přesto mu zůstal věrný i přes velké snahy vlivných lidí ho přetáhnout na stranu Ruska či Pruska. Kníže byl velmi zásadový a vojenská čest pro něho znamenala vše. Důkazem je jeho pozdější vztah se strýcem Stanislavem II., který de facto skončí po podepsání dohody o třetím dělení. Józef se nikdy mimo krátkého intermezza před vytvořením Varšavského knížectví neusadil, takový život mu neschválil. Nebyl ani moc společenský a svůj volný čas trávil ve společnosti několika svých nejbližších přátel a také sestry.

Během období fungování Varšavského knížectví se ihned ujal důležité úlohy ministra války a v tomto úřadu se projevil největší přednosti a slabiny knížete. Kníže dokázal i přes finanční a materiální nedostatky vycvičit polské vojsko, které se stalo jedním z nejlepších v Napoleonově armádě, obzvláště jezdeckvo. Na druhou stranu Józef nenáviděl politiku a intriky s ní spojené a postrádal schopnosti v oblasti financí.

Po začlenění Poláků do Napoleonovy armády se kníže projevil jako výborný generál schopný samostatného vedení. Co se týká jeho vztahu k jeho spolupracovníkům, panovala tu jistá

rivalita mezi třemi velkými jmény polské armády. Generálové Dąbrowski a Zającek nelibě nesli vůdčí postavení Józefa Poniatowského. Mnohem lepší vztah měl Józef s francouzskými maršály Muratem a Davoutem. S maršálem Muratem si byli povahově velmi podobní a stali se blízkými přáteli ihned po jeho příjezdu do Varšavy. Maršála Davouta nejprve v lásce neměl, ale po čase se z nich stali přátelé a úspěšně spolupracovali během ruského tažení. Po neslavném ústupu a po pádu Varšavského knížectví se připojil v Německu k Napoleonovi. V předvečer bitvy národů u Lipska byl jmenován maršálem Francie. Tato událost však knížete moc nepotěšila, jelikož věděl, že naděje na obnovení Polska jsou velmi malé.

O pár dní později v bitvě u Lipska umírá. Spolu s ním umírá i jeho velký sen, kterému obětoval všechno, a který se přes veškeré snahy nepodařilo uskutečnit.

Józef Antoni Poniatowski byl velký patriot polských dějin, který obětoval všechn svůj společenský život jediné myšlence a to svobodnému Polsku. Dodnes je inspirací pro všechny, jak se nikdy nevzdat a bojovat a neměl by být opomínán ani v českém prostředí.

Summary

During 17th and 18th century the Polish-Lithuanian Commonwealth began to lose political power and was increasingly influenced by various of great powers, led by Russia. In 1772, 1793 and 1795 Poland was divided three times between Russia, Prussia and Austria and disappeared from the map of Europe. Józef Antoni Poniatowski, who first served in the Austrian and later in the Polish army, couldnt prevent this and took part in the unsuccessful Kościuszko uprising. Poles put all their hopes in Napoleon, who founded the duchy of Warsaw in 1807. Józef Poniatowski, general and minister of war, fights with the Poles on the side of Napoleon in the successful campaign in 1809 when he captures Kraków. After the defeat during the Russian campaign, the duchy of Warsaw is conquered and Poniatowski dies in 1813 in the Battle of Leipzig. However even after more than 200 years, the spirit, bravery and heroic deeds of Józef Poniatowski have not been forgotten.

Resumé

W XVII i XVIII wieku Rzeczpospolita zaczęła tracić samodzielność polityczną i znajdowała się pod coraz większym wpływem obcych mocarstw, w tym Rosji. W latach 1772, 1793 i 1795 Polska została trzykrotnie stopniowo podzielona między Rosję, Prusy i Austrię, i zniknęła z mapy Europy. Józef Antoni Poniatowski, służący najpierw w armii austriackiej, a później w polskiej, nie mógł temu zapobiec i brał udział w nieudanym powstaniu Kościuszkowskim. Polacy pokładali wszystkie swoje nadzieje w Napoleonie, który w 1807 r. powołał do życia Księstwo Warszawskie. Józef Poniatowski, generał i minister wojny, walczył z Polakami po stronie Napoleona w udanej kampanii w 1809 r. , kiedy zajął Kraków. Po porażce w kampanii rosyjskiej, Księstwo Warszawskie zostało zdobyte, a Poniatowski zginął w 1813 roku w bitwie pod Lipskiem. Jednak nawet po ponad 200 latach, duch, odwaga i bohaterskie czyny Józefa Poniatowskiego nie zostały zapomniane.

Literatura

Prameny

DEMBIŃSKI, Bronisław, *Stanisław August i księżę Józef Poniatowski w świetle własnej korespondencji*, Wydawnictwo towarzystwa dla popierania nauki polskiej we Lwowie, 1904.

Korespondencja księcia Józefa Poniatowskiego z Francją I-V, Poznań, 1921.

ŠURGOT, Michal, *Napoleonské paměti: 1812 Do Moskvy – paměti Ernsta Baumbacha a dalších Württemberčanů*, Michal Šurgot, 2019.

ŠURGOT, Michal, *Napoleonské paměti: 1812 Z Moskvy a v zajetí – paměti Christopha von Yelina a dalších císařských*, Michal Šurgot, 2018.

Seznam literatury

AJEWSKI, Konrad, *Pulkownik Jan Krasicki (1785-1848) – Zapomniany bohater wojen napoleońskich i powstania listopadowego (w świetle nieznanej korespondencji i innych źródeł)*, Studia z dziejów wojskowości TOM II., Ośrodek badań historii wojskowej muzeum wojska w Białymstoku, 2013.

ASKENAZY, Szymon, *Księżę Józef Poniatowski - 1763-1813*, Varšava: G. Gebether i spółka, 1905.

BIELECKI, Robert, *Księżę Józef Poniatowski*, Varšava: Interpress, 1974.

BOLEŚCIC-KOZŁOWSKI, Aleksander Stanisław, *Józef księżę Poniatowski i ród jego: studjum historyczne*, Poznań: Wielkopolska Księgarnia Nakładowa K. Rzepeckiego, 1923.

DAVIES, Norman, *God's Playground a history of Poland: Volume 1: The Origins to 1795*, Oxford: Oxford University Press, 2005.

DAVIES, Norman, *Polsko – Dějiny národa ve středě Evropy*, Praha, Prostor, 2003.

DUBY, Georges, *Dějiny Francie – od počátků po současnost*, Praha: Karolinum, 2003.

FEDOSOVA, Elena I., *Polish Projects of Napoleon Bonaparte*, Moscow: State University, The Napoleon series Archive.

GRAB, Alexander, *Napoleon and the Transformation of Europe*, New York: Red Globe Press, 2003.

HAPANOWICZ, Piotr, *Krakowskie spotkania księcia Józefa Poniatowskiego*, Krakov: Towarzystwo „Pro Museo“, 2013.

HAYTHORNTHWAITE, Philip, *Napoleonovi vojevůdci 1809-1815*, Praha: Grada, 2007.

HERMANOWICZ, Jakub, *Napoleon na ziemiach polskich: przewodnik historyczny*, Wydawnictwo Novae Res, 2017.

Lord HOWARD, Robert Lord, *The second partition of Poland: a study in diplomatic history*, Cambridge: Harvard University Press, 1915.

JUŘÍK, Pavel, *Kinští – Bůh, čest, vlast*, Praha: Universum, 2019.

- Kolektiv autorů, *Dějiny Polska*, Praha: NLN, 2017.
- KOSMAN, Marcell, *Dějiny Polska*, Praha: Karolinum, 2011.
- KOTRBA, Viktor, *Česká barokní gotika*, Praha: Academia, 1976.
- KOVAŘÍK, Jiří, *Maršálové Napoleonových Orlů*, Třebíč: Akcent, 2011.
- KOVAŘÍK, Jiří, *Napoleon II – císař Francouzů (1804-1821)*, Třebíč: Akcent, 2018.
- KOVAŘÍK, Jiří, *Napoleonova tažení II. – Nejistá vítězství*, Třebíč: Akcent, 2003.
- KOVAŘÍK, Jiří, *Napoleonova Tažení III – Proti všem*, Třebíč: Akcent, 2004.
- KOVAŘÍK, Jiří, *Napoleonova tažení IV – Pád Orla*, Třebíč: Akcent, 2004.
- KOŹMIŃSKI, Karol, *Książę Józef Poniatowski 1763-1813*, Lodž: Wydawnictwo ministerstwa obrony narodowej, 1967.
- MACIEJOWSKI, Józef, *Dwaj marszałkowie: ks. Józef Poniatowski – Jozef Piłsudski*, Warszawa: Gł. Księgarnia Wojskowa, 1928.
- MAUROIS, André, *Dějiny Francie*, Praha: NLN, 1994.
- NOWAK, Andrzej, *Impérium a ti druzí – Rusko, Polsko a moderní dějiny východní Evropy*, Brno: CDK, 2010.
- OPALIŃSKI, Edward, *Kryzys, rozpad i odrodzenie Rzeczypospolitej w okresie II wojny północnej (1655 -1660)*, Kwartalnik Historyczny 2018, 2. Čísloč. 2.
- RAPPORT, Michael, *Evropa devatenáctého století*, Praha: Vyšehrad, 2011.
- SKOWRONEK, Jerzy, *Książę Józef Poniatowski*, Wrocław:, Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, 1984.
- STELLNER, František, *Sedmiletá válka v Evropě*, Praha: Libri, 2007.
- ŠVANKMAJER, Milan, *Čechy na sklonku Napoleonských válek 1810-1815*, Praha: NLN, 2003.
- ZDRADA, Jerzy, *Historia Polski 1795–1914*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2005.